

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

УДК :

ПОГОДЖЕНО

Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

кандидат філософ. наук, доцент

_____ Інна САВИЦЬКА

« _____ » _____ 2025 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри соціальної
роботи та реабілітації

доктор пед.наук, доцент

_____ Ірина СОПІВНИК

« _____ » _____ 2025 р.

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЗДОБУВАЧІВ БАКАЛАВРСЬКОГО
РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ, БАТЬКИ ЯКИХ ЗАГИНУЛИ ПІД ЧАС
ЗАХИСТУ КРАЇНИ»**

Спеціальність

231 «Соціальна робота»

Освітня програма

«Соціальна робота»

Гарант освітньої програми

доктор педагогічних наук, професор _____

(науковий ступінь та вчене звання)

(підпис)

Інна ОСАДЧЕНКО

(ПІБ)

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи

кандидат педагогічних наук _____

(науковий ступінь та вчене звання)

(підпис)

Ірина ДЕМЧЕНКО

(ПІБ)

Виконала

(підпис)

Марія СЕМЕНЮК

(ПІБ студента)

КИЇВ – 2025

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Гуманітарно-педагогічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри соціальної
роботи та реабілітації

_____ Ірина СОПІВНИК.
(підпис) (ПІБ)

« ____ » _____ 2025 р.

**ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ БАКАЛАВРСЬКОЇ
КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ**

Семенюк Марії Дмитрівни

Спеціальність *231 «Соціальна робота»*
Освітня програма *«Соціальна робота»*

Тема бакалаврської кваліфікаційної роботи:

**«СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЗДОБУВАЧІВ БАКАЛАВРСЬКОГО
РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ, БАТЬКИ ЯКИХ ЗАГИНУЛИ ПІД ЧАС
ЗАХИСТУ КРАЇНИ»,**

затверджена наказом ректора НУБіП України від *08 квітня 2025р. №581«С»*

Термін подання завершеної роботи на кафедру *«20» травня 2025 р.*

Вихідні дані до бакалаврської кваліфікаційної роботи: *наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених; матеріали періодичних видань; навчальна та довідкова література з теми дослідження.*

Перелік питань, які потрібно розробити:

1) з'ясувати сутність процесу соціальної підтримки та виявити соціальні проблеми у здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни;

2) провести діагностику рівнів адаптованості здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни;

3) теоретично обґрунтувати та перевірити ефективність програми соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни;

4) розробити практичні рекомендації для підтримки студентів, батьки яких загинули під час захисту країни.

Дати видачі завдання *«13» вересня 2024 р.*

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи _____ Ірина ДЕМЧЕНКО

Завдання прийняла до виконання _____ Марія СЕМЕНЮК

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ЗДОБУВАЧІВ БАКАЛАВРСЬКОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ, БАТЬКИ ЯКИХ ЗАГИНУЛИ ПІД ЧАС ЗАХИСТУ КРАЇНИ	11
1.1. Соціальна підтримка як організаційно-правова форма соціальної роботи.....	11
1.2. Особливості соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни	18
Висновки до першого розділу.....	26
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ РІВНІВ АДАПТОВАНOSTI ЗДОБУВАЧІВ БАКАЛАВРСЬКОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ, БАТЬКИ ЯКИХ ЗАГИНУЛИ ПІД ЧАС ЗАХИСТУ КРАЇНИ.	28
2.1. Організаційно-методичне обґрунтування програми дослідно- експериментальної роботи	28
2.2. Діагностика рівнів адаптованості здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни	35
Висновки до другого розділу.....	42
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ЗДОБУВАЧІВ БАКАЛАВРСЬКОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ, БАТЬКИ ЯКИХ ЗАГИНУЛИ ПІД ЧАС ЗАХИСТУ КРАЇНИ	44
3.1. Обґрунтування та впровадження програми соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни	44
3.2. Аналіз та інтерпретація результатів експериментальної роботи.....	53
Висновки до третього розділу.....	56
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	68

РЕФЕРАТ

бакалаврська кваліфікаційна робота

на тему:

«СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЗДОБУВАЧІВ БАКАЛАВРСЬКОГО РІВНЯ
ВИЩОЇ ОСВІТИ, БАТЬКИ ЯКИХ ЗАГИНУЛИ ПІД ЧАС ЗАХИСТУ КРАЇНИ»

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, 4 додатки, списку використаних джерел із 58 найменувань. Повний обсяг роботи становить 80 сторінок, основного тексту - 48 сторінок. Робота містить 5 таблиць на сторінках основного тексту та 3 діаграми.

Війна в Україні призвела до трагічних втрат, зокрема загибелі захисників країни. Діти цих героїв, які здобувають вищу освіту, потребують особливої соціальної підтримки. Це дослідження спрямоване на аналіз потреб цієї категорії студентів та розробку рекомендацій щодо покращення системи їх соціального захисту.

У першому розділі «Теоретичні основи соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни» визначено основні поняття теми, розглянуто теоретичні основи соціальної підтримки, здійснено аналіз нормативно-правової бази в Україні, зокрема законів та постанов, що стосуються дітей загиблих захисників. Проаналізовано соціально-психологічні наслідки втрати батьків на війні, процесу та особливості соціальної підтримки здобувачів вищої освіти, які втратили батьків під час захисту країни.

У другому розділі «Методика визначення рівнів адаптованості здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни» визначено ключові показники соціальної адаптації, рівні соціальної інтеграції в студентське середовище, емоційний стан, рівень стресу та наявність соціальної підтримки. Досліджено рівень мотивації до навчання студентів за допомогою методів соціологічного опитування, анкетування, стандартизованих

шкал та опитувальників. Досліджено застосування психологічних тестів для оцінки емоційного стану, рівня тривожності, рівня депресії у студентів тощо.

У третьому розділі «Експериментальна робота з перевірки ефективності програми соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни» теоретично обґрунтовано та експериментально впроваджено програму соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни. Проаналізовано результати впровадження експериментальної програми соціальної підтримки, що дало можливість сформулювати висновки та оцінити її ефективність, розробити рекомендації щодо покращення.

У висновках узагальнено теоретичний матеріал досліджуваного питання та результати здійсненого дослідження, визначено перспективні напрями подальших наукових досліджень.

Ключові слова: соціальна адаптація, соціальна підтримка, адаптованість, соціалізація, емоційний стан, здобувачі бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних реаліях війни та соціальних викликів, що постають перед Україною, питання соціальної роботи набуває особливого значення, адже вона спрямована на допомогу людям, які опинилися в складних життєвих обставинах. Основні напрямки соціальної роботи включають підтримку вразливих груп населення, подолання соціальних проблем, соціальну інтеграцію та захист прав людини. Однією з найуразливіших категорій населення є діти, учні, студенти, які втратили батьків під час захисту країни. Втрата найближчих людей в умовах війни є серйозним травматичним досвідом, що впливає на емоційний стан, соціальну адаптацію та навчальну успішність студентів. Це може спричинити емоційний шок, тривалу психологічну травму, почуття самотності та безнадії, можуть призводити до ізоляції або конфліктів у стосунках.

Актуальність дослідження зумовлене вивченням питання соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни на державному, суспільному та науковому рівнях. Це обумовлює необхідність комплексного аналізу потреб цієї вразливої категорії студентів та розробки цільових механізмів соціального захисту, спрямованих на забезпечення рівних освітніх можливостей, психологічного супроводу та ефективної державної політики їхньої підтримки у сучасних умовах.

Незважаючи на наявні в науці розроблення, мало опрацьованими залишаються теоретичні та методичні питання соціальної адаптації та соціальної підтримки студентів, які пережили травматичні події, пов'язані із війною, що і зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи «Соціальна підтримка здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни».

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності програми соціальної підтримки

здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни.

Досягнення поставленої мети вимагає рішення наступних завдань:

- з'ясувати сутність соціальної підтримки та особливостей її організації в закладах вищої освіти; виявити соціальні проблеми у здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни;

- провести діагностику рівнів адаптованості здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни;

- теоретично обґрунтувати та перевірити ефективність програми соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни;

- розробити практичні рекомендації для підтримки студентів, батьки яких загинули під час захисту країни.

Об'єкт дослідження – соціальна робота у закладі вищої освіти.

Предмет дослідження – програма соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни.

Для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети використано комплекс методів наукового дослідження:

- теоретичні методи: аналіз літератури для визначення структурованого опису змісту понять «соціальна підтримка», «соціальна адаптація», «соціальна підтримка здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни», порівняння та систематизації окремих компонентів та етапів соціальної підтримки, аналіз, синтез, узагальнення під час розроблення експериментальної програми;

- емпіричні методи: діагностичний комплекс для виявлення рівнів адаптованості здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни; експерименти – констатувальний, який дав змогу здійснити діагностику; формувальний і аналітичний, завдяки чому

прослідковано динаміку та перевірено ефективність впливу розробленої експериментальної програми;

- статистичні – описова статистика, кореляційний аналіз, обробка емпіричних даних, що застосовані для доведення правдивості й ефективності результатів експерименту.

Соціальна підтримка відіграє вирішальну роль у створенні умов для успішної адаптації та інтеграції таких здобувачів в освітнє середовище. Ця підтримка дозволяє не лише задовольнити їхні базові потреби, але й сприяє подоланню емоційної травми, розвитку життєстійкості, відновленню соціальних зв'язків та мотивації до навчання. З огляду на масштаби та складність проблем, тема соціальної підтримки здобувачів вищої освіти, які втратили батьків під час захисту країни, є надзвичайно актуальною.

Результати дослідження спрямовані на розробку ефективних механізмів підтримки, які забезпечать як емоційне, так і соціальне благополуччя здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, сприяючи їхньому успішному академічному та особистісному розвитку.

У наукових просторах питаннями соціальної підтримки та адаптації студентів вищих навчальних закладів займалися такі вчені, як В. Казміренко, О. Венгер, К. Мімотіна, О. Лазуренко, Н. Тертична, М. Гладиш, Т. Войцях, В. Андрєєнкова, І. Гриців., В. Мельничук, Н. Сабліна, І. Маслянікова, А. Османова, С. Ворожбит та інші. Деякі з них роблять акцент на важливості соціальної адаптації, адже саме здобувачі бакалаврського рівня вищої освіти відчують різку зміну багатьох аспектів свого життя, а успішність перебігу процесу адаптації є запорукою успішного подальшого функціонування у соціумі.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота на констатувальному, формуальному та контрольно-аналітичному етапах дослідження виконувалася на базі відокремленого структурного підрозділу «Заліщицький фаховий коледж імені Є. Храпливого» НУБіП України.

Вибірку склали 60 студентів 3 курсу ВСП «Заліщицький фаховий коледж імені Є. Храпливого» НУБіП України. Окремо впроваджено експериментальну програму соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни для шістьох студентів даної категорії.

Наукова новизна дослідження полягає у доповненні теорії соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни; розробленні програми соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни та подальшому розвитку наукових положень щодо змісту, методів і форм соціальної підтримки здобувачів вищої освіти.

Практичне значення одержаних результатів передбачає, що реалізація розробленої програми соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни, полягає в подальшій розробці оптимальних методик корекції психологічного та емоційного стану здобувачів вищої освіти, які пережили травматичні події пов'язані із втратою рідних через війну, що сприяють розрядці напруженої емоційної обстановки в суспільстві і запобіганню кризових ситуації. Цей досвід потребує комплексної підтримки, яка включає психологічну допомогу, соціальну адаптацію та створення умов для відновлення емоційного балансу.

Структура бакалаврської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, 4 додатків, 58 найменувань списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 80 сторінок, основного тексту – 48 сторінок. Робота містить 5 таблиць і 3 діаграми на сторінках основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ЗДОБУВАЧІВ БАКАЛАВРСЬКОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ, БАТЬКИ ЯКИХ ЗАГИНУЛИ ПІД ЧАС ЗАХИСТУ КРАЇНИ

1.1. Соціальна підтримка як організаційно-правова форма соціальної роботи

Історія соціальної роботи заснована ще з давніх часів, коли люди почали організовувати допомогу тим, хто її потребував, так і виникла соціальна допомога. У середньовіччі церква відіграла ключову роль у наданні соціальної допомоги, а монастирі ставали центрами милосердя. У Київській Русі благодійність була тісно пов'язана з християнськими традиціями, а меценатство набуло значного розвитку.

У сучасному розумінні соціальна робота почала формуватися наприкінці XIX – початку XX століття. Основоположниками цієї галузі стали Джейн Адамс (США), Мері Річмонд (США) та Аліса Саломон (Німеччина). Джейн Адамс допомагала переселенцям, які опинилися в Америці без знання мови, житла та роботи. Мері Річмонд розробила методи соціальної роботи, а її книга «Соціальні діагнози» стала основою для навчання соціальних працівників [10].

Соціальна робота як фахова діяльність є взаємопов'язаною системою цінностей, теорії і практики, її місія полягає в наданні людям можливості якомога повніше розвивати власний потенціал, збагачувати своє життя та попереджувати виникнення дискусій [11].

Соціальна робота – це практична діяльність, що відбувається у складному, змінному середовищі. Використовуючи теорії людської поведінки та соціальних систем, соціальна робота виникає там, де має місце взаємодія людей з їхнім оточенням. Вона має в собі теоретичні знання, практичні та знання, які мають на меті забезпечити соціальну допомогу шляхом справедливості, і

підтримки людей які потребують захисту, в тому числі які залишилися без батьківського піклування або батьки яких загинули на війні [16].

Соціальну роботу проводять методами індивідуального підходу, при якому більша увага зосереджується на допомозі окремій людині, враховуючи її потреби та обставини (наприклад, консультування або підтримка в кризових ситуаціях) та груповий підхід, який включає роботу з групами людей, які мають спільні проблеми чи цілі. Це можуть бути групи підтримки, тренінги або освітні програми.

У контексті військової агресії Росії та загострення соціальних проблем, які породжують нові виклики для багатьох громадян України, особливого значення набуває соціальна робота як професійна сфера діяльності. Її виконання, однак, стикається з численними труднощами, і саме їхнє дослідження та вирішення є ключовими завданнями, що можуть впливати на добробут окремих осіб, родин, соціальних груп та суспільства загалом.

Питанню розвитку та специфіки соціальної роботи в Україні присвячено чимало досліджень таких науковців, як В. Андрущенко, В. Бех, І. Грига, І. Зверева, М. Лукашевич, І. Мигович, В. Полтавець, Г. Попович, Н. Лавринченко, О. Карпенко, Т. Семигіна, В. Сидорова, Г. Слосанська, А. Ярошенко та інших. Проте бракує наукових робіт, які б аналізували сучасні тенденції розвитку цієї сфери та проблеми, що виникли під час військових дій.

Міжнародний досвід соціальної роботи висвітлюється у спеціалізованих виданнях, таких як публікації Міжнародної федерації соціальних працівників (IFSW), науковий журнал «European Journal of Social Work» Європейської асоціації досліджень соціальної роботи, а також видання «Social Service Review» Чиказького університету.

Багато досліджень як українських, так і міжнародних авторів зосереджуються на психічному здоров'ї та психосоціальній підтримці в умовах кризових ситуацій. Наприклад, роботи таких науковців, як О. Лазуренко, Н.Тертична, Т. Хлівнюк, О. Кулакова, Н. Гусак, Л. Мельник, І. Пінчук та інших, підкреслюють важливість цих аспектів.

Нормативно-правову основу соціальної роботи в Україні, як і в інших країнах світу, визначають правові документи, які умовно згруповані у п'ять груп відповідно до суб'єктів їх видання:

- законодавчі, дорадчі документи світового товариства (акти, декларації, пакти, конвенції, рекомендації, резолюції ООН, ВООЗ, МОП, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ та інші);
- внутрішньодержавні юридичні акти (Конституція України, закони, укази, розпорядження Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, накази, рішення колегій та інструкції Міністерства соціальної політики, Міністерства ветеранів, Міністерства освіти і науки, Міністерства охорони здоров'я та ін.);
- документи суб'єктів України, які забезпечують реалізацію законів на своїй території, виконання регіональних законоположень;
- документи муніципальних утворень (міські);
- рішення, накази, розпорядження безпосередньо закладів та організацій.

У Загальній декларації прав людини (ст. 22) наголошується, що «кожен як член суспільства має право на соціальне забезпечення, а також на здійснення економічних, соціальних і культурних прав, необхідних для його гідності й вільного розвитку його особистості, за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до організації і ресурсів кожної держави».

В Україні наявна законодавча база, яка складається із переліку нормативних актів, що регламентують соціальну роботу та захист населення, – понад 100 законів Верховної ради України, указів Президента України, постанов і наказів Кабінету Міністрів України, наказів Міністерства соціальної політики, Міністерства ветеранів тощо.

Оскільки війна створює надзвичайні виклики для мільйонів людей, впливаючи на їхнє психічне здоров'я, соціальну стабільність та життєві перспективи, то невід'ємною частиною соціальної роботи є соціальна

підтримки, яка в умовах війни має бути комплексною, системною та спрямованою на задоволення різноманітних потреб постраждалих.

У соціальній сфері поняття «соціальна підтримка» трактується як система заходів щодо надання допомоги окремим категоріям громадян, які тимчасово опинилися у складних життєвих обставинах, шляхом надання їм необхідної інформації, фінансової допомоги, кредитів на навчання, правового захисту і введення певних пільг. Вона є важливою складовою соціальної роботи та має на меті покращити соціальне функціонування особистості, сім'ї чи громади [25.]

Зарубіжні науковці С. Тейлор, І. Рейс, А. Френкс розглядають соціальну підтримку як інтегровану систему, що включає емоційну, матеріальну, консультативну та правову допомогу, наголошуючи на її ролі в адаптації до криз [57; 58]. Загалом, у соціальній роботі соціальна підтримка визначається як цілісний інструмент соціальної допомоги, що включає консультативну, інформаційну, матеріальну, правову, емоційну підтримку, а також соціальний супровід.

Іншими словами, соціальна підтримка – це дії та чинники, які особа сприймає як такі, що допомагають їй вирішувати проблеми або змінюють життя.

Основні завдання соціальної підтримки включають:

а) подолання складних життєвих обставин – допомога людям у вирішенні проблем, пов'язаних з бідністю, безробіттям, хворобами, інвалідністю, насильством, залежностями тощо та надання інформації про доступні ресурси та послуги;

б) соціальна адаптація та інтеграція – допомога людям у налагодженні соціальних зв'язків та інтеграції в суспільство, сприяння розвитку навичок самостійного життя;

в) захист прав та інтересів – захист прав та інтересів вразливих груп населення та допомога їм у доступі до юридичної допомоги та інших необхідних ресурсів;

г) профілактика складних життєвих обставин - проведення інформаційно-просвітницької роботи та розробка і реалізація соціальних програм, спрямованих на запобігання виникненню складних життєвих обставин [30;41].

Соціальна підтримка включає в себе різні види допомоги, такі як: матеріальна допомога (надання грошової допомоги, житла, продуктів харчування, одягу тощо), соціальні послуги (базові та спеціалізовані), інформаційна підтримка (надання інформації про доступні ресурси та послуги, консультування з питань соціального захисту), емоційна підтримка (надання емоційної підтримки та розуміння, створення груп підтримки за напрямками тощо) та практична допомога (у вирішенні побутових проблем, у пошуку роботи та ін.).

Соціальна підтримка може надаватися як державними, так і недержавними організаціями. Вона є важливим інструментом соціальної роботи, спрямованим на покращення якості життя людей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Варто зауважити, що соціальна підтримка має надаватися на різних рівнях: на рівні навчального закладу, гуртожитку, територіальної громади, на рівні міста/району, області та держави. На кожному із рівнів можна отримати як базові соціальні послуги, так і спеціалізовані соціальні послуги [41]. Це є і Ветеранські простори – це мережа громадських організацій та спілки, які об'єднують ветеранів та ветеранок, членів їхніх сімей для надання різних видів спеціалізованих послуг. Це є і центри соціальних служб – спеціальні державні заклади, що надають соціальні послуги сім'ям, дітям та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги. Центри соціальних служб надають базові та спеціалізовані соціальні послуги.

Це і органи соціального захисту населення, які реалізують державну політику в галузі соціального забезпечення та соціального захисту населення, сприяють в отриманні пільг, пенсій, виплат, компенсацій. Це і медичні заклади – надають медичні послуги, в тому числі забезпечують соціально-медичну підтримку.

Основна мета процесу соціальної підтримки – покращити психологічний та емоційний стан здобувачів вищої освіти, які пережили травматичні події пов’язані із втратою рідних через війну та допомогти адаптуватися до змін, справлятися зі стресовими ситуаціями, а також відновити або підтримати їхню спроможність жити в умовах кризи.

Соціальна підтримка здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни включає різні види та етапи, які спрямовані на допомогу. Основними видами її є:

а) емоційна підтримка, яка є важливим компонентом та спрямована на стабілізацію емоційного стану здобувачів вищої освіти, які переживають стрес, тривогу або психологічну травму. Вона допомагає зменшити відчуття безнадії, зміцнити здатність справлятися з викликами та підтримати життєстійкість;

б) психологічна підтримка, спрямована на розвиток здатності справлятися з життєвими труднощами, а також подолання наслідків травматичних подій. Її основна мета – створити безпечне середовище для вирішення внутрішніх конфліктів, підтримати психічне здоров’я та сприяти особистісному розвитку [49].

Ненадання соціальної підтримки може призвести до низки серйозних соціальних проблем, які впливають на індивідів, сім’ї та суспільство загалом. Ці проблеми виникають через незадоволення базових потреб, ізоляцію або нездатність справлятися з викликами. Можливими наслідками можуть бути погіршення психічного здоров’я, зниження емоційної стійкості, відчуття самотності та віддаленість від суспільства без підтримки соціальних зв’язків, зростання конфліктів, втрати працездатності, складнощі з поверненням до нормального способу життя через втрату навичок чи мотивації.

Отже, соціальна підтримка – це організаційно-правова форма соціальної роботи – це форма соціальної роботи, яка є ключовим інструментом для підтримки стабільності, запобігання довгостроковим проблемам та зміцнення психічного й соціального здоров’я людей.

1.2. Особливості соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни

Важливу роль у структурі сучасних закладів вищої освіти відіграють соціальні служби, департаменти чи об'єднання, які забезпечують підтримку студентів у різних аспектах їхнього життя. Їхнє функціонування є невід'ємною складовою освітнього середовища, що зорієнтоване не лише на передачу знань, а й на всебічну підтримку особистості. Метою діяльності цих служб є створення сприятливих умов для навчання, соціальної адаптації та особистісного розвитку студентів, особливо тих, хто опинився у складних життєвих обставинах. Саме для таких категорій студентів, які втратили батьків унаслідок бойових дій, питання соціальної підтримки набуває особливого значення.

Для забезпечення психоемоційної стабільності студентів, подолання стресових ситуацій, налагодження ефективної комунікації між усіма учасниками освітнього процесу в закладах вищої освіти функціонують соціально-психологічні служби. Основні завдання таких служб включають: виявлення студентів у кризових ситуаціях, зокрема тих, хто пережив втрату близьких, надання психологічної допомоги, сприяння соціальній адаптації, а також координацію із зовнішніми органами соціального захисту. Тобто в умовах закладу вищої освіти психосоціальна підтримка студентів зумовлена потребою поєднання інституційного підходу з індивідуальним супроводом.

Університет як освітня система має створювати такі умови, які враховують досвід травми, життєві втрати та потреби у психологічному відновленні та соціальній адаптації. Студенти, що втратили батьків унаслідок бойових дій, потребують не лише академічної, а й цілісної соціально-психологічної підтримки.

Така підтримка здобувачів вищої освіти здійснюється за напрямками: технічний, педагогічний, психологічний, медично-реабілітаційний, фізкультурно-спортивний, соціальний, професійна адаптація та реабілітація.

Розпочинається з моменту звернення молодого людини до університету й охоплює процеси підготовки до вступу, навчання та підтримку зв'язків із випускниками. Всі перелічені складові системи супроводу вступають у дію поступово і можуть діяти одночасно, доповнюючи одна одну.

Забезпечення супроводу навчання студентів, батьки яких загинули під час захисту країни дозволяє створити сприятливі умови для їхнього успішного академічного, соціального та професійного розвитку. З метою здійснення якісного супроводу здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни, потрібно здійснювати оцінку потреб таких студентів.

Здійснені нами оцінка та аналіз потреб даної категорії студентів свідчить про те, що особливу увагу слід приділити до їхнього психоемоційного та соціально-економічного стану. Ці студенти пережили глибоку травму, що впливає на їхнє навчання та особисте життя. Психоемоційними потребами є психологічна підтримка, що включає потребу в індивідуальних консультаціях з психологом для подолання травматичного досвіду, горя, тривоги та депресії, навчання методам управління стресом та емоційної саморегуляції. Такі студенти потребують відчуття безпеки та стабільності у в навчальному процесі та соціальному житті, розвитку навичок самостійності та відповідальності.

До соціально-економічних потреб належать фінансова підтримка, що включає надання стипендій або грантів для покриття витрат на навчання, проживання, соціальна підтримка, що включає сприяння адаптації в студентське середовище, юридичну допомогу для вирішення питань, пов'язаних із втратою батьків та навчальна підтримка, що потребує індивідуального підходу, в тому числі додаткові заняття або консультації, гнучкий графік навчання, що дозволяє поєднувати навчання з іншими потребами.

Особливостями потреб здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни є потреба в особливій чуйності та

розумінні з боку викладачів та студентів закладу вищої освіти та важливість створення атмосфери взаємної підтримки в студентському середовищі.

Врахування цих потреб є важливим для забезпечення успішної соціальної підтримки та адаптації студентів, які пережили втрату батьків.

Аналізуючи законодавчі аспекти соціальної підтримки здобувачів вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни, ми дійшли висновку, що соціальна підтримка таких студентів має свої особливості. Основними з них є:

- фінансова допомога – одноразова грошова виплата у розмірі 15 мільйонів гривень для членів сімей загиблих військовослужбовців. Ця сума розподіляється частинами між усіма отримувачами. Пенсії утриманцям загиблих, які виплачуються дітям, батькам або іншим членам сім'ї, що перебували на утриманні [40].

- освітні пільги - безкоштовне навчання у закладах професійної, фахової та вищої освіти до досягнення 23 років. Забезпечення підручниками та іншими навчальними матеріалами [40];

- юридична підтримка - допомога в оформленні статусу члена сім'ї загиблого, що надає право на пільги та виплати. Консультації щодо правового захисту та отримання соціальних гарантій [39];

- соціальні пільги - надання посвідчення члена сім'ї загиблого, яке підтверджує право на пільги. Знижки на оплату комунальних послуг, транспортні пільги та інші соціальні гарантії [40];

- психологічна підтримка - індивідуальні та групові консультації з психологами для подолання емоційних травм. Програми реабілітації та підтримки [39].

У своїх працях Лазуренко О., Тертична Н. [25] виділяють такі основні принципи соціальної підтримки здобувачів вищої освіти:

- а) гуманізм - передбачає визнання людини найвищою цінністю, захист її гідності й громадянських прав, створення умов для вільного і всебічного виявлення здібностей кожного. Людяність – органічна властивість соціальної підтримки, її сутнісна характеристика;

б) індивідуальний підхід – передбачає, що кожна людина є унікальною, і її потреби потребують індивідуального врахування. Соціальна підтримка має бути адаптована до конкретних обставин, потреб та ресурсів кожної людини з урахуванням індивідуальних оцінок потреб та розробки індивідуальних планів соціальної підтримки;

в) доступність – соціальна підтримка має бути доступною для всіх, хто її потребує, незалежно від їхнього місця проживання, соціального статусу, віку, статі, раси, етнічної приналежності, релігійних переконань, сексуальної орієнтації, інвалідності або інших факторів. Послуги мають бути розташовані в зручних місцях, мати гнучкий графік роботи та бути безкоштовними або доступними за ціною;

г) конфіденційність - передбачає, що вся інформація, надана людиною, має бути конфіденційною. Всі працівники зобов'язані зберігати таємницю про особисте життя своїх клієнтів;

д) комплексний підхід – передбачає, що соціальна підтримка має охоплювати всі аспекти життя людини, включаючи фізичне, психологічне, соціальне та економічне благополуччя;

е) превентивність – передбачає, що соціальна підтримка має бути спрямована на запобігання виникненню соціальних проблем. Необхідно виявляти та усувати фактори ризику, які можуть призвести до виникнення складних життєвих обставин;

є) рівність і справедливість – передбачає, що кожна людина має право на соціальну підтримку, незалежно від її соціального статусу, віку, статі, раси, етнічної приналежності, релігійних переконань, сексуальної орієнтації, інвалідності або інших факторів. Соціальна підтримка має бути справедливою та відповідати потребам кожної людини;

ж) професіоналізм – працівники соціальної сфери повинні мати високий рівень професійної компетентності та етичних норм, володіти різними методами та технологіями соціальної роботи, вміти оцінювати потреби клієнтів та розробляти індивідуальні плани допомоги.

Ці принципи забезпечують ефективність і якість соціальної підтримки, сприяючи її орієнтації на людину та її потреби.

Не менш важливо у здійсненні соціальної підтримки здобувачів вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни, мати уявлення про технології соціальної підтримки. На сьогоднішній день існують два аспекти розуміння технологій соціальної підтримки: по-перше, їх можна розуміти як способи застосування теоретичних висновків тієї чи іншої науки у розв'язанні практичних завдань; по-друге, під технологіями соціальної роботи і соціальної підтримки розуміють сукупність прийомів, методів і впливів, які застосовуються для досягнення поставлених цілей в процесі соціального розвитку, для розв'язання тих чи інших соціальних проблем. Іншими словами, технології соціальної підтримки – це сукупність прийомів, методів та впливів, що використовуються соціальними працівниками з метою досягнення успіху у вирішенні соціальних проблем та забезпечення ефективності надання соціальної допомоги [53].

Технології соціальної підтримки є дуже різноманітними, оскільки різноманітним є увесь світ, життя і стосунки між людьми та людиною і її соціальним оточенням. Класифікація технологій соціальної підтримки здійснюється на основі: видів, рівнів, сфер застосування; способів та методів, що використовуються.

Полянничко А. О., Гончаренко О. В., Знобей О. В. [53; 43], та інші науковці розрізняють таку класифікацію технологій соціальної підтримки:

а) глобальні – пов'язані з вирішенням загальнолюдських проблем. Ґрунтуються на знаннях, методах, засобах, які сприяють розв'язанню не лише внутрішніх але й світових тенденцій розвитку, з'ясуванню зв'язків суспільства і природи. Їх впровадження прямо або опосередковано стосується життя людей, їх діяльності та соціальної захищеності;

б) інноваційні технології являють собою такі методи і прийоми інноваційної діяльності, які спрямовані на впровадження інновацій та нововведень у суспільстві, на реалізацію ініціатив, що викликають якісні зміни

в різних сферах соціального життя і призводять до раціонального використання матеріальних і інших ресурсів у суспільстві;

в) рутинні технології виділяються малою наукоємністю, що відображають вчорашній день соціального впливу і мало стимулюють соціальний об'єкт чи соціальну систему до змін;

г) регіональні технології, спрямовані на вивчення і реалізацію закономірностей соціальних аспектів устрою даної території, а також їх планомірні зміни;

д) інтелектуальні технології спрямовані на розвиток і стимулювання розумової діяльності людей, розвиток її творчих здібностей;

е) історичні технології передбачають осмислення історичного досвіду на основі політичного, економічного, духовного і соціального діагностування;

є) демографічні технології, націлені на вивчення механізму відтворення населення і розроблення способів зміни його чисельності, складу, розміщення і тощо;

ж) технології згоди полягають у застосуванні шляхів і методів досягнення згоди більшості населення у вирішенні найбільш актуальних питань громадського життя, його взаємодії;

з) технології розв'язання конфліктів;

и) психологічні технології – способи впливу на психологічні процеси, явища та відносини, методи впливу на установки, характер, реакції, волю особистості, міжособистісну взаємодію.

Важливим є визначення етапів розробки технології соціальної підтримки, до яких відносять такі:

– теоретичний – пов'язаний з формулюванням цільової установки, визначенням предмета технологізації, виділенням структурних елементів та виявленням причинно-наслідкових зв'язків і відносин, в які включений клієнт соціальної роботи;

– методичний – характеризується вирішенням завдань вибору джерел, шляхів і способів отримання інформації про стан клієнта соціальної роботи,

вивчення прийомів і засобів обробки і аналізу цієї інформації і принципів трансформації висновків у конкретні рекомендації [43].

Ця діяльність допомагає студентам адаптуватися до нових умов, розвивати стресову стійкість і отримувати необхідну підтримку для завершення навчання та формування професійного майбутнього.

Соціальна підтримка здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни, є складним завданням, що вимагає ретельного планування та застосування різноманітних методів роботи.

Методи соціальної підтримки - це сукупність технологій, дослідницьких і терапевтичних процедур, способів діяльності, за допомогою яких здійснюється соціальна підтримка [30].

У Енциклопедії для фахівців соціальної сфери [16] зазначається, що у вітчизняних наукових джерелах методи соціальної підтримки класифікуються:

- за напрямами та формами соціальної підтримки: організаційні, соціально-психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні;

- за об'єктами соціальної роботи: індивідуальні (включає індивідуальне консультування, у тому числі надання психологічної, юридичної, соціальної та іншої допомоги через особисті зустрічі та соціальний супровід - надання тривалої підтримки особі, яка перебуває у складних життєвих обставинах, допомога в адаптації до нових умов життя, розвитку навичок самостійності) та групові (групи підтримки, де люди можуть обмінюватися досвідом, отримувати емоційну підтримку та соціальні тренінги - навчання людей навичкам, необхідним для успішної соціальної адаптації, таким як комунікативні навички, вирішення конфліктів тощо).

Запропонована класифікація може слугувати основою для подальшого дослідження. Ефективність використання того чи іншого методу соціальної підтримки залежить від багатьох чинників, серед яких варто відзначити особисті та професійні якості соціального працівника, психофізіологічні особливості клієнта, рівень взаємовідносин між працівником і клієнтом,

складність проблеми, що вирішується, тощо. Слід відзначити, що жоден із методів соціальної роботи не є універсальним. Тому кінцевий результат роботи перебуває у прямій залежності від вдало розробленої методики вирішення проблеми та його вміння використовувати той чи інший метод роботи.

Отже, особливості соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни полягають у:

- комплексному підході до соціальної підтримки, що включає психологічну, соціальну, матеріальну та навчальну допомогу з урахуванням їх індивідуальних потреб;

- необхідності застосовувати методів психологічної підтримки, сприяти соціальній адаптації студентів, створювати групи підтримки, організовувати соціальні заходи, які сприяють подоланню ізоляції та розвитку соціальних навичок;

- фінансовій стабільності, що є важливою для забезпечення можливості студентів продовжувати навчання, а індивідуальний підхід до навчання, гнучкий графік та академічне наставництво допомагають студентам подолати академічні труднощі;

- юридичній підтримці та допомозі в оформленні документів, що є необхідними для вирішення правових питань, пов'язаних із втратою батьків.

Отримання соціальної підтримки має важливе значення для психологічного благополуччя і добробуту таких студентів, допомагає зменшити вплив стресових подій, підвищити самооцінку та самовизначення, забезпечити почуття приналежності та соціальної активності.

Висновки до першого розділу

У розділі представлено, що соціальна підтримка є складним процесом, який поєднує в собі психологічну та соціальну допомогу, яка забезпечує емоційну стабільність, адаптацію та особливості розвитку студентів вищої освіти, які пережили втрату батьків під час захисту країни. Ця підтримка

спрямована на формування навичок подолання стресу, відновлюються почуття безпеки та гармонійне включення у соціальне середовище. Особливість цієї підтримки в тому, що вона є ключовим елементом забезпечення адаптації до навчального середовища та подолання труднощів, спричинених травматичними подіями, такими як втрата батьків під час війни. Аналіз проблеми підтверджує, що процес горювання суттєво впливає на психологічний і соціальний стан студентів, а соціальна підтримка виступає важливим інструментом стабілізації їхнього емоційного і соціального благополуччя.

У розділі проаналізовано досвід вітчизняних та закордонних науковців, нормативно-правову базу з питань соціальної роботи та соціальної підтримки, з'ясовано значення понять «соціальна робота» та «соціальна підтримка». Було визначено основні завдання, технології, методи та принципи надання соціальної підтримки.

Окрему увагу приділено особливостям потреб здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни, їхнім видам. Проаналізовано завдання, зміст та напрями соціальної підтримки даної категорії студентів. Наголошено на необхідності комплексного підходу до підтримки, що включає емоційний, соціальний, академічний та фінансовий аспекти.

Отже, забезпечення соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни сприяє стабілізації психологічного стану студентів, розвитку їхньої життєстійкості, підвищенню мотивації до навчання та формуванню позитивного соціального досвіду. У разі своєчасної і якісної реалізації така підтримка дозволяє створити умови для успішного освітнього та особистісного розвитку здобувачів вищої освіти.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ РІВНІВ АДАПТОВАНOSTI ЗДОБУВАЧІВ БАКАЛАВРСЬКОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ, БАТЬКИ ЯКИХ ЗАГИНУЛИ ПІД ЧАС ЗАХИСТУ КРАЇНИ

2.1. Організаційно-методичне обґрунтування програми дослідно-експериментальної роботи

Проблемі адаптації студентів до навчання у вищих навчальних закладах приділяється багато уваги. Виникають неоднозначні думки з визначення цього поняття, виділення стадій, чинників, механізмів цього процесу, виробленням ефективних стратегій, методів, засобів і прийомів для успішної адаптації.

Крім того, війна в Україні вносить ще свої корективи, певні правила та особливості, які необхідно враховувати та досліджувати. Адже завдання вищих навчальних закладів – готувати освічену молодь – майбутнє нашої країни, які зможуть засвоювати знання та володіти методами наукового пізнання у сучасних реаліях.

Разом з цим система вищої освіти змінюється дуже швидко, виникають нові виклики, методи і підходи до навчання, розвиваються нові галузі, престижність одних професій збільшується, а інших – зменшується.

Ще більшої актуальності набуває адаптація студентів до навчання у вищих навчальних закладах, особливо соціально вразливих груп. Кожен, приходячи в університет, відчуває невпевненість у подальших діях, хвилювання перед новим оточенням, завданнями, які і є складовими процесу адаптації. Особливої уваги потребує адаптація здобувачів вищої освіти, як втратили батьків під час захисту країни. Цей процес є багатограним і потребує певної підтримки від соціального оточення. Такий соціальний статус студентів потребує в першу чергу звикання до нових умов, ритму життя і навчання, виробленням нових умінь і навичок, здобуванням нового досвіду, формуванням нових особистісних якостей як окремого індивіда, так і в ролі члена соціуму.

Студенти, які не адаптувалися до таких умов, показують низький рівень знань із навчального матеріалу, не йдуть на контакт з іншими студентами групи або агресивно поведуться з ними, ідуть на конфлікт із викладачами або не відвідують заняття. Тому важливою складовою успішної адаптації є надання допомоги студентам, особливо тим, які втратили батьків під час захисту країни у вирішенні проблем, що пов'язані з навчальним процесом. Потрібно також проводити заходи спрямовані на підтримку таких студентів як від держави, так і від навчального закладу.

Важливо впроваджувати досвід інших країн (Ізраїль, Південна Корея та ін.), які мають досвід навчання студентів під час військових конфліктів та в умовах напруженості через тривалі конфлікти. Їх досвід можна вважати позитивним завдяки цілеспрямованим заходам і системі освіти, яка адаптувалася до таких викликів: безперервність навчального процесу, технологічна підтримка, психологічна допомога для студентів, особливо для тих, хто втратив батьків під час бойових дій. Психологічна допомога полягає у запровадженні спеціальних програм підтримки для студентів та навчання викладачів з питань психологічної допомоги. Важливою складовою є фінансова підтримка, зокрема стипендії.

Метою дослідження проблеми адаптованості здобувачів бакалаврського рівня освіти, батьки яких загинули під час захисту країни є виявлення потреб даної категорії студентів, визначення ключових проблем, з якими вони стикаються, проаналізувати фактори, що впливають на рівень їх адаптації, дослідити програми чи інструменти, що сприяють соціальній адаптації, здійснити оцінку впливу соціальної підтримки на емоційний стан, мотивацію до навчання і загальний комфорт у освітньому середовищі.

Науковець М. Гладиш [8;9] розуміє адаптацію до навчання у вищих навчальних закладах як комплексний, динамічний процес, зумовлений взаємодією суб'єктивних і об'єктивних соціально-психологічних, психічних, психофізіологічних і фізіологічних чинників. Т.Спіріна, Ю. Зарюгіна [50] наголошують, що адаптація у вищих навчальних закладах становить складне

багатоаспектне включення студентів у нову систему вимог і контролю, новий колектив, а для деяких і нове середовище.

О. Кокурн [24], розуміючи адаптацію, як звикання, пристосування особистості до нового оточення, виділяє два види адаптації залежно від характеру ставлення особистості до умов і змісту конкретної діяльності. Отже, це:

- творча адаптація - повне пристосування до навчального процесу, що включає здобуття глибоких і міцних знань, формування творчого мислення і навичок майбутнього фахівця, загальна активність у пізнавальній діяльності;

- формальна адаптація - пристосування не для успішного володіння знаннями, а для доведення справи до кінця - одержання диплома.

Здобувачі бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни прийшовши у стіни вищого навчального закладу, зустрічаються із низкою труднощів: переживання, пов'язані з перехідним періодом, дорослішання, невизначеність мотивації вибору професії, нестабільний психологічно-емоційний стан, тривожність і стрес, переживання, неготовність до самостійного життя, налагодження побуту, психологічна неготовність навчальне навантаження, що є значним і нерівномірним.

Ефективність адаптації студентів зазвичай оцінюється за показниками, які охоплюють наступні аспекти:

а) емоційні: глибокий стрес, тривога, депресія або посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), відчуття самотності та втрати підтримки;

б) соціальні: проблеми з інтеграцією в студентське середовище через емоційні бар'єри, відчуття ізоляції або нерозуміння з боку однолітків;

в) фінансові: втрата основного джерела доходу сім'ї, що ускладнює оплату навчання чи проживання, потреба поєднувати навчання з роботою, що може впливати на академічну успішність;

г) академічні: зниження концентрації та мотивації через емоційний стан, відставання у навчанні через необхідність вирішення особистих проблем;

д) фізичні: психосоматичні симптоми, такі як головний біль, безсоння чи втома, зниження загального рівня енергії та фізичної активності [50; 25].

Таблиця 2.1.

Показники оцінки ефективності адаптації здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни

№	Показник	Значення показника	Хто може допомогти?
1.	Психологічний стан	Рівень тривожності та депресії. Здатність справлятися зі стресом. Розвиток емоційної стабільності	Психолог Сім'я Друзі
2.	Соціальна інтеграція	Здатність налагоджувати стосунки з соціальним оточенням. Активність у соціальних заходах	Фахівець із соціальної роботи Психолог Друзі Соціальне оточення
3.	Академічні успіхи	Результати навчання та рівень залучення до академічного процесу. Здатність зосереджуватися на завданнях та успішно виконувати їх.	Викладачі Наставники
4.	Фізичне здоров'я	Загальний фізичний стан. Наявність або відсутність психосоматичних симптомів	Наставники Родичі Медичні працівники
5.	Підтримка ресурси	Наскільки використовуються доступні ресурси, такі як психологічна чи фінансова допомога. Оцінка систем підтримки, як-от друзі чи наставники	Наставники Друзі Соціальне оточення

Студенти засвідчили, що до психологів звертаються вкрай рідко, адже в студентському середовищі ще немає усвідомлення наскільки важливо пропрацювати проблемні питання психологічного та емоційного стану.

Як основу для спостереження та аналізу ефективності підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни використовуємо критерії, аналіз яких допомагає оцінити їхню здатність успішно адаптуватися до нових умов навчання, соціального середовища та життєвих викликів.

Нами проаналізовано дослідження таких науковців, як Гладиш М.О. [8; 9], Андрієнков В.А. і Войцях Т.В.[41], які визначають емоційно-мотиваційний, когнітивний та поведінковий критерії. Такий аналіз допоміг визначити показники по кожному критерію та його рівні (достатній, середній, низький).

Когнітивний критерій передбачає пізнавальну активність таких студентів, обізнаність щодо змісту соціальних норм і правил суспільної взаємодії, усвідомлення соціальної ролі молодої особистості в умовах сучасності, усвідомлення ролі освітнього середовища та знання особливостей навчально-виховного середовища закладів вищої освіти. При визначенні показників когнітивного критерію ми дотримувалися точки зору М. Чайковського [54], який вважає, що критеріями оцінювання рівня знань мають бути: обсяг знань (повнота, глибина, тривалість); усвідомлення знань (самостійність суджень, доведення окремих положень, постановка проблемних питань); пізнавальний інтерес тощо. Для аналізу цих показників нами було використано тест життєстійкості С. Мадді та методику діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда (додаток Г).

Емоційно-мотиваційний критерій характеризується прагненням на ефективну взаємодію студента з соціальним середовищем вищого навчального закладу, бажанням розуміти у якій спосіб ця взаємодія має відбуватись, спрямованістю студентів до адаптації. Характеризується уміннями проявляти емоції, як у вербальній, так і у невербальній формах адекватно до ситуації, контролювати емоційні стани тощо. Основними показниками емоційно-мотиваційного критерію визначено: стабільність емоційних станів; ставлення до свого статусу та до процесу навчання у закладі вищої освіти; прагнення навчатися. Визначення показників емоційно-мотиваційного критерію було

обумовлено таким утворенням, як емоційне ставлення. Ставлення є категорією, яка дає змогу охарактеризувати відношення «людина – світ» у їх поєднанні та взаємодії. Ставлення має ієрархічну структуру, важко діагностується, а його зовнішніми проявами є вербальні реакції та поведінка. Характер ставлення залежить від реакції особистості: позитивні реакції є основою формування позитивного типу ставлення, негативні – негативного типу ставлення до дійсності [41].

Поведінковий критерій характеризує специфіку оцінки адаптаційного періоду перебування здобувачів вищої освіти в умовах вищого навчального закладу. Поведінковий критерій має засвідчити наявність в студентів уміння ставити життєві цілі та організовувати діяльність на шляху їх досягнення, здатність до використання потенціалу вищого навчального закладу з метою адаптації, самореалізації та впливу на дане середовище. Цей критерій передбачає вміння будувати свою мовленнєву поведінку відповідно до норм та правил спілкування прийнятих у сучасному суспільстві, володіння культурними засобами спілкування, а також уміння здійснювати активну комунікативну взаємодію. Показниками поведінкового критерію соціальної адаптації студентів в нашому дослідженні визначено: комунікативність; гнучкість та мобільність поведінки; уміння використання потенціалу середовища закладу вищої освіти [8;9].

У таблиці 2.2 нами узагальнено критерії, його показники та методики якими керувались під час дослідження.

Таблиця 2.2.

Аналіз критеріїв, показників та методик до них

Критерії	Показники	Діагностичні методики
1	2	3
Емоційно-мотиваційний	Емоційна стабільність, переживання втрати, рівень тривожності та стресу, мотивація до навчання та життєвих цілей	Шкала депресії Бека (додаток А) Шкала мотивації до навчання за методикою Т. Ільїни (додаток Б)
Когнітивний критерій	Пізнавальний інтерес, сприйняття, когнітивна гнучкість, академічна успішність, рефлексія	Тест життєстійкості С. Мадді Методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда (додаток Г)
Поведінковий	Соціальна поведінка та міжособистісні стосунки, академічна комунікація, саморегуляція, девіантна поведінка	Методика DASS-21, Методика діагностики комунікативних та організаторських схильностей (КОС), розроблена В.В. Синявським та В.А. Федорошиним

Шкала депресії Бека, також відома як «Опитувальник депресії Бека» (Beck Depression Inventory, BDI), є одним з найбільш широко використовуваних інструментів для оцінки тяжкості депресивних симптомів. Її розробив Аарон Бек у 1961 році, і відтоді вона пройшла кілька редакцій (BDI-IA, BDI-II), щоб покращити її точність і надійність. Дозволяє виявити симптоми депресії, стабільність настрою, відсутність частих конфліктів або емоційних сплесків. Шкала оцінює інтенсивність депресивних симптомів, таких як смуток, втрата інтересу, почуття провини, зміни сну та апетиту, втота та інші.

Шкала мотивації до навчання за методикою Т. Ільїни є психологічним інструментом, спрямованим на вимірювання та аналіз мотиваційної сфери

студентів у контексті їхньої навчальної діяльності у вищих навчальних закладах. Дозволяє визначити, які мотиви є найбільш значущими для студента в процесі навчання та зрозуміти, що спонукає студента до навчання: прагнення до знань, бажання оволодіти професією, чи необхідність отримати диплом. Методика Т. Ільїни є дозволяє глибше зрозуміти мотиваційні фактори, що впливають на навчальну діяльність, та розробити ефективні стратегії для підвищення мотивації та академічної успішності студентів.

Тест життєстійкості С. Мадді, розроблений американським психологом Сальваторе Мадді, є інструментом, що вимірює здатність людини ефективно справлятися зі стресовими ситуаціями та життєвими труднощами. Цей тест досліджує психологічну стійкість особистості, її здатність до адаптації та збереження психологічного благополуччя в умовах змін та випробувань. Одним із компонентів, які досліджує тест життєстійкості С. Мадді є контроль над і прийняття ризику. Результати тесту можуть бути використані для виявлення осіб з низьким рівнем життєстійкості, які потребують психологічної підтримки та розробки програм розвитку життєстійкості.

Методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда є психологічним інструментом, спрямованим на вивчення особливостей соціально-психологічної адаптації особистості. Вона допомагає оцінити, наскільки людина успішно адаптується до соціального середовища, як вона сприймає себе та інших, а також її емоційний стан. Методика Роджерса-Даймонда дозволяє глибше зрозуміти особливості соціально-психологічної адаптації особистості та розробити ефективні стратегії для її підтримки та розвитку.

Методика DASS-21 (Depression Anxiety Stress Scales-21) –це психологічний інструмент, який використовується для оцінки рівня депресії, тривожності та стресу у людей. Зокрема вимірює такі симптоми, як смуток, безнадія, втрата інтересу до життя, низька самооцінка та відсутність мотивації. DASS-21 складається з 21 питання, розділеного на три шкали: депресія, тривожність і стрес. Кожне питання оцінюється за 4-бальною шкалою, що відображає частоту

та інтенсивність симптомів протягом останнього тижня. Методика є самозвітом, тобто людина самостійно відповідає на питання.

Методика діагностики комунікативних та організаторських схильностей (КОС), розроблена В.В. Синявським та В.А. Федорошиним, досліджує два основні аспекти особистості: комунікативні схильності (здатність людини до ефективного спілкування, встановлення контактів, ведення діалогу, розуміння інших людей та висловлювання своїх думок) та організаторські схильності (оцінює здатність людини до організації групової діяльності, планування, координації, прийняття рішень та лідерські якості, вміння мотивувати інших та керувати групою).

Отже, адаптація є складним багатофакторним процесом, який передбачає і підвищення освітнього рівня, і вміння встановлювати контакт із ровесниками та педагогами. Процес адаптації аналізується за критеріями та показниками, які можна діагностувати за визначеними нами методиками. На нашу думку, дуже важливим є спостереження за перебігом цього процесу задля виявлення певних закономірностей та надання необхідної допомоги.

2.2. Діагностика рівнів адаптованості здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни

Складні умови сьогодення висувають перед нами вимогу відповідати соціальним нормативам і, водночас, зберігати внутрішню стабільність та рівновагу. Серйозним випробуванням для усіх стала російсько-українська війна. Істотно змінився ритм і спосіб життя в зовсім нових умовах, суттєво змінилось інформаційно-комунікативне поле, відбувся перерозподіл часу звичних робочих, навчальних і побутових практик. Хронічне перебування в ситуації високої невизначеності стало викликом для багатьох людей, зокрема для студентської молоді. А тому надзвичайно важливим є питання пристосування до нових соціальних умов та налагодження продуктивної освітньої взаємодії.

Навчання у вищому закладі освіти для сучасної молоді людини один з найважливіших періодів її життєдіяльності, особистісного зростання та становлення як фахівця з вищою освітою. Особливу вагомість набувають адаптаційні процеси за умов зміни середовища життєдіяльності. Вони вимагають від молоді людини активації механізмів адаптації і часто призводять до стану психологічного перенапруження.

Адаптація – це зміна самого себе: настанов, рис характеру, стереотипів поведінки тощо, відповідно до нових вимог діяльності, соціальних умов і нового оточення. Це входження людини у нову соціальну позицію і нову систему взаємин. Для деяких студентів бакалаврського рівня вищої освіти новими викликами стали втрата батьків під час захисту країни. Адаптаційний період у кожного з них відбувається по-різному, залежно від їхніх індивідуально-психологічних особливостей, рівня готовності до навчання у закладі вищої освіти. Найважливішим у підтримці таких студентів є створення комплексної системи допомоги, яка враховує їхні емоційні, соціальні, академічні та фінансові потреби [18].

Науковці О. Епель, Т. Лях та І. Силантьєва [1] залежно від активності здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни поділяють адаптивний процес на три типи.

Перший тип - студент, який легко адаптується до нових умов, швидко виробляє стратегію своєї поведінки; поведінка емоційно стійка, неконфліктна.

Другий тип - студент, адаптація якого цілком залежить від середовища й соціального оточення. Трапляються ускладнення і в організації своєї роботи, і в режимі праці, і в спілкуванні. Важлива допомога, зовнішній контроль і підтримка.

Третій тип – студент, який важко адаптується через свої індивідуальні особливості. Поведінка його деструктивна, конфліктна, емоційно нестійка, з неадекватною реакцією на вимоги та умови навчання. У період адаптації студент переживає деструктивний стан.

Соціальна адаптація студентів у вищому навчальному закладі ділиться на:

а) професійну адаптацію, під якою розуміється пристосування до умов і організації навчального процесу, вироблення навичок самостійності до навчальної та наукової роботи;

б) соціально-психологічну адаптацію – пристосування індивіда до групи, вироблення власного стилю поведінки [50].

Інакше кажучи, «під адаптаційною здатністю розуміється здатність людини пристосовуватися до різних вимог середовища без відчуття внутрішнього дискомфорту і без конфлікту з середовищем». У своїх наукових роботах О.М. Кокурн [24] виділяє наступні рівні адаптованості студентів:

– високий рівень – студент успішно справляється з емоційними та академічними викликами, має розвинені навички подолання стресу та отримує достатню соціальну підтримку, бере участь у студентському житті та має позитивні плани на майбутнє;

– середній рівень – студент відчуває певні труднощі, але загалом справляється з ними. Він потребує додаткової підтримки, особливо в емоційному плані та може мати тимчасові проблеми з навчанням або соціальною адаптацією;

– низький рівень – студент відчуває значні труднощі з адаптацією. Він потребує інтенсивної психологічної та соціальної підтримки та може мати проблеми з навчанням, соціальною ізоляцією та емоційними розладами.

Важливо, щоб суспільство та навчальні заклади вищої освіти приділяли особливу увагу студентам, які втратили батьків під час захисту країни. Надання комплексної підтримки допоможе їм успішно адаптуватися та побудувати своє майбутнє.

Для дослідження емоційно-мотиваційного критерію адаптованості здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти нами було розроблено опитувальник, який містив питання: «Що впливає на мотивацію навчатись під час воєнної агресії» (додаток В), були вписані мотиви, які могли бути чинниками та дали можливість самостійно студенту дописати свої власні відчуття. В опитуванні взяли участь 60 студентів 3 курсу ВСП Заліщицького

фахового коледжу ім. Є.Храпливого НУБіП України, у тому числі 6 студентів, які втратили батьків під час захисту країни. Студенти могли відзначити декілька варіантів, які вважали для себе об'єктивними. Результати опитування представлені на рис. 2.1.

Рис. 2.1 «Що впливає на мотивацію навчатись під час воєнної агресії», %

Проведене нами дослідження когнітивного критерію соціальної адаптації здобувачів вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни (3 хлопців і 3 дівчини ВСП Заліщицького фахового коледжу ім. Є.Храпливого НУБіП України) за методикою діагностики соціально – психологічної адаптації К.Роджерса і Р. Даймонда (додаток Г) допомогло визначити такі основні тенденції:

- 1) студенти – обох статей проявляють актуалізовану й загострену потребу в адаптації (70 %);
- 2) вони мають проблеми із самосприйняттям як самоадаптативною ознакою (хлопці – 30 %; дівчата – 70 %);
- 3) прийняття інших як адаптативна ознака є здебільшого на однаковому рівні у дівчат і хлопців (по 55 %);

4) емоційна комфортність відчувається обох статей на рівні дискомфорту, тобто відсотковий рівень низький – 25-30 %.

Загалом, проявляли достатньо високий рівень дезадаптивності за такими питаннями методики, які відображені на діаграмі рис. 2.2.

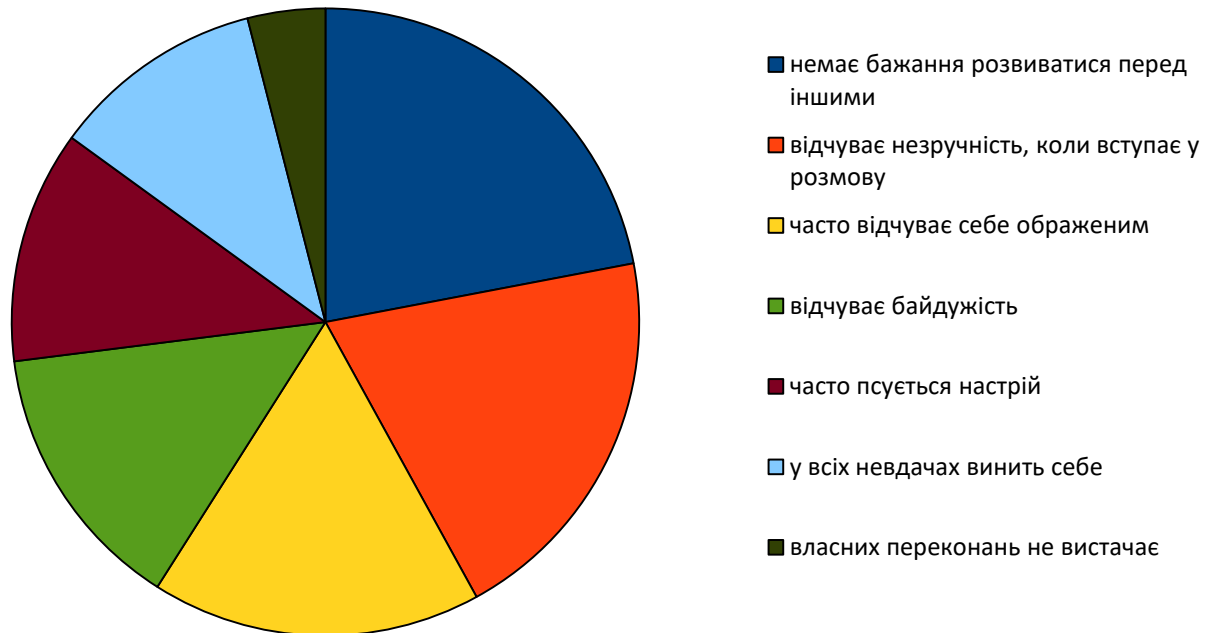

Рис. 2.2 Рівень дезадаптивності студентів, %

З метою оптимізації адаптаційного процесу, пропонуємо запровадження заходів соціально-психологічного характеру. Вбачаємо необхідність у розробленні та впровадженні експериментальної програми підтримки та адаптації здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни. Основні заходи повинні включати такі напрямки та цілі: психологічна діагностика з метою виявлення індивідуально-особистісних характеристик здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни, проведення психологічних тренінгових занять та навчання студентів практичних способів зняття психологічної напруги в період екзаменаційної сесії, методам саморегуляції. Детальніше про зміст та результати такої програми будемо розглядати у третьому розділі даної бакалаврської роботи.

Поведінковий критерій соціальної адаптації здобувачів вищої освіти досліджували на основі добровільного опитування щодо психоемоційного стану, в якому взяло участь 60 респондентів, в тому числі 6 студентів вищої освіти, які втратили батьків під час захисту країни.

Середній вік респондентів 18 років.

Опитування проводили за допомогою методики DASS-21. Опитувальник включав 21 питання і визначав такі поведінкові прояви: депресія, тривога та стрес.

Результати, які ми отримали висвітлено у рис. 2.3.

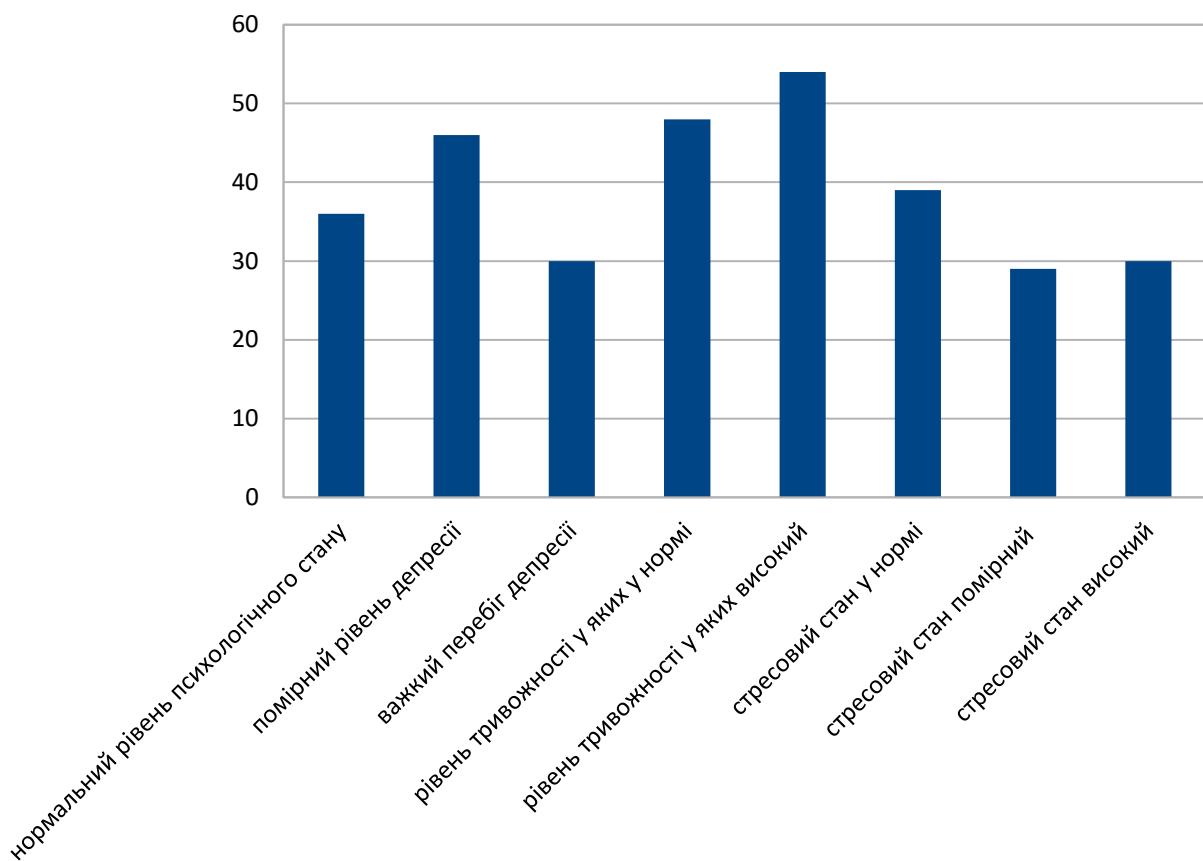

Рис.2. 3 Психологічний стан здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, які пережили травматичні події

Як свідчить проведене нами дослідження, особливу увагу варто звернути психологічному стану здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, які втратили батьків під час захисту країни.

Крім того, під час війни ми часто відчуваємо тиск, щоб постійно працювати на благо України. Та продуктивність падає, коли людина виснажена. Тому вкрай важливо знаходити час на відпочинок і догляд за собою. Ми зібрали добірку корисних додатків, які полегшать догляд за власним психічним здоров'ям. Ці ресурси або створені українцями, або надають безплатний доступ для громадян України. Вони допоможуть вписати звичку турботи про себе у щотижневий розпорядок, попри воєнний час. Регулярне використання таких додатків сприятиме психологічній рівновазі та ефективності в інших справах.

«Хаб стійкості» – це платформа безкоштовної психологічної підтримки у кризовий час від громадської організації «Фундація Суспільність» та центру психічного здоров'я «Брейн-культ». На сайті проєкта можна знайти поради з психологічної самодопомоги, а також записатися на консультацію до психолога чи психотерапевта.

Центр психологічного консультування Open Doors – фахівці проєкта надають безкоштовну психологічну допомогу військовослужбовцям, їхнім сім'ям та іншим людям, які зазнали психологічних травм через війну. Платформу створили працівники Міжнародного інституту післядипломної освіти.

UA Mental Help – це онлайн-платформа, створена для надання безкоштовної професійної психологічної допомоги та підтримки українцям під час війни. Усі консультації безкоштовні, над запитами українців працює команда психологів-волонтерів

BetterMe: Mental Health – Український застосунок для медитацій та догляду за собою, що зараз також безплатна для українців. У ньому є прості медитації та курси для психічного здоров'я. У них також є програма з тренуваннями під назвою BetterMe: Health Coaching, яка потрапила до трійки лідерів світу у цій ніші.

Отже, за результатами нашого опитування, соціально психологічний стан здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти в умовах викликів війни залишається нестабільним. Менше половини опитаних студентів не

звертаються за психологічною допомогою до фахівців і перебувають у пригніченому стані. У стресових умовах гостро постає потреба у допомозі психологів та психотерапевтів, які змогли хоча б частково нівелювати негативні наслідки цієї війни для молодого покоління. Адже саме за ним майбутнє країни після перемоги. І від того, наскільки вдасться зберегти та захистити здоров'я молодих українців сьогодні, залежатиме їхня здатність будувати нову, успішну Україну завтра.

Висновки до другого розділу

У другому розділі бакалаврської роботи досліджено досвід вітчизняної та міжнародної літератури з питань адаптованості. Визначено поняття «соціальної адаптації», її мету та види, критерії та показники. Окрему увагу приділено рівням адаптації здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, які втратили батьків під час захисту країни.

З'ясовано, що багатокomпонентний підхід до дослідження, що поєднує кількісні та якісні методи, забезпечує всебічну оцінку рівнів адаптованості здобувачів вищої освіти. Використання стандартизованих опитувальників, таких як шкала Бека, методика діагностики соціально – психологічної адаптації К.Роджерса і Р. Даймонда, тест Мадді, методика DASS-21 та інші психометричні інструменти дозволяють отримати об'єктивні кількісні дані, що відображають різні аспекти адаптації здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни. Доповнення кількісних даних якісними методами, такими як глибинні інтерв'ю та анкетування, дозволяє розкрити індивідуальні переживання, досвід та стратегії подолання труднощів, з якими стикаються студенти в процесі соціальної адаптації.

Представлено чітке визначення критеріїв та показників адаптованості, що забезпечує об'єктивність та систематичність оцінки, дозволяє оцінити рівень адаптованості здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни на основі об'єктивних даних.

Проведено дослідження, яке включає етапи відбору респондентів, проведення опитування, інтерв'ю та аналізу результатів. Особлива увага приділена етичним аспектам дослідження, зокрема забезпеченню конфіденційності та добровільної участі студентів. Вибірка включає студентів бакалаврського рівня, які пережили стресові та травматичні події пов'язані із війною або втратили батьків під час захисту країни. Враховано різні фактори, такі як вік, стать, спеціальність та регіон проживання бакалаврів.

Використання методів статистичного та якісного аналізу даних дозволили виявити закономірності та тенденції в адаптації студентів та отримати кількісні дані про рівень адаптованості студентів. А результати дослідження, отримані за допомогою цих методик, будуть використані для розробки ефективної програми соціальної підтримки здобувачів вищої освіти, які втратили батьків під час захисту країни, сприяючи глибшому розумінню потреб студентів та вдосконаленню системи їхньої підтримки.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ЗДОБУВАЧІВ БАКАЛАВРСЬКОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ, БАТЬКИ ЯКИХ ЗАГИНУЛИ ПІД ЧАС ЗАХИСТУ КРАЇНИ

3.1. Обґрунтування та впровадження програми соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни

Війна раптово змінила життя всіх. Військова агресія російської федерації розгорнулася на Сході України з 2014 року для частини населення була непомітна. Ще більш завуальованою була інформаційно-психологічна агресія, що розпочалася ще раніше. Тоді виникла загроза втрати молодими людьми позитивних життєвих орієнтирів, що породжувало стрес і фрустрацію, зневіру в можливостях соціуму допомогти. Життя в середовищі, де відбувається війна та інформаційна агресія, впливає на емоційну та психічну стабільність кожного. Молоді люди у віці 15-20 років болючіше сприймають негативний досвід війни, особливо коли втрачають близьких людей. Це веде їх до швидшого дорослішання. І чим довше вони перебувають у «війні», тим довшими стають затяжні депресії та розлади психіки, яка поки що не здатна витримувати сильні навантаження та може похитнутися. Погіршують стан невизначеність майбутнього, порушення функціонування в усіх сферах життя, з'являються аморальні вчинки, девіантна поведінка.

Це призводить до формування фрагментованого у часі світогляду: щасливе безтурботне «вчора» до війни, до втрати рідних – трагічне загрозливе «сьогодні» в умовах війни – невизначене тривожне «завтра» після війни [20].

З початком повномасштабного конфлікту здобувачі бакалаврського рівня вищої освіти розділилися на нові групи:

а) здобувачі освіти на територіях, де не відбуваються бойові дії:

- які не змінювали місце проживання;
 - які є внутрішньо переміщеними особами після 24 лютого 2022 року;
- б) здобувачі освіти на тимчасово окупованих територіях;
- в) здобувачі освіти на територіях, де відбуваються бойові дії.
- з) здобувачі освіти, які перемістилися на території іноземних держав [21].

І всі ці категорії переживають особливі труднощі, бо мають досвід життєвих потрясінь і потребують допомоги з відновлення психічного здоров'я. Особливої уваги потребує ще категорія здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни. Частина таких студентів поглиблюються у віртуальні середовища. Цифрові платформи змінюють взаємодію з соціальним оточенням, є інструментами підтримки психічного здоров'я, але і при цьому вони створюють потенційні ризики. Адже зникає живе спілкування. Студенти знаходяться у своєму реально-віртуальному світі й тижнями навіть не виходять на вулицю. А це становить загрозу, бо веде до соціальної ізоляції, відчуженості та негативно впливає на розвиток психічних та моральних норм.

Наше дослідження показує, що відсутність «живого спілкування» робить процес адаптації та соціалізації студентів повільнішим та неповним. В додаток до цього ще йде карантин у зв'язку із захворюванням COVID-19 і війна, перехід на дистанційну освіту та відсутність позанавчальних заходів. Хтось знаходить розраду у волонтерстві та участі у благодійних справах, які дозволяють студентам бакалаврського рівня вищої освіти отримати нову соціальну роль, взяти на себе відповідальність, розвинути комунікативні навички, відчутти командний дух. Адже війна – час відповідального лідерства, який об'єднує людей навколо добрих справ. А хтось шукає розраду через творчість та мистецтво, які допомагають виразити емоції та знайти внутрішню гармонію, стати способом подолання стресу та відновлення емоційного балансу. Інші займаються спортом, що допомагає зняти напругу, покращити настрій та зміцнити фізичне здоров'я чи використовують різні духовні практики та шукають наставників, які є джерелом розради та сили. Ще інші – відчувають

потребу у підтримці рідних та близьких, спілкуванні з друзями, що допомагає відчутти себе частиною спільноти та отримати емоційну підтримку.

Але важливо пам'ятати, що кожна людина індивідуальна, і те, що допомагає одному, може не підійти іншому. Тому потрібно шукати ті способи розради, які є найбільш ефективними для кожної конкретної людини. Саме соціальна підтримка виступає передумовою успішної адаптації.

Досліджена нами законодавча база України свідчить про наявність проблем. Занепокоєння викликають бюрократичні перешкоди: складні та тривалі процедури оформлення документів для отримання соціальної допомоги створюють додатковий стрес для здобувачів вищої освіти, які вже пережили травматичну втрату. А процес ефективної координації між різними державними органами ускладнює отримання допомоги. Обсяг фінансування, виділений на соціальну підтримку здобувачів вищої освіти є недостатнім для задоволення їхніх реальних потреб. А це призводить до обмеження доступу до необхідних послуг, таких як психологічна допомога, фінансова підтримка та академічна допомога.

Спостерігається недостатня увага до психологічної підтримки, яка є необхідною. Нестача кваліфікованих психологів, особливо в умовах війни, є серйозною проблемою. Це особливо відчувається в контексті підтримки родичів військовослужбовців, адже вони потребують глибокої та комплексної психологічної допомоги.

Працюючи із здобувачами бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни, викладачі кожного дня стикаються з сильними почуттями, іноді з дуже складними та неприємними. Це людський біль, агресія, безсилля, безпорадність тощо. І формуючи активність студентів, необхідно постійно приділяти увагу їхнім потребам, інколи досягаючи меж своїх емоційних можливостей і професійної компетентності. Саме тут потрібно залучати до соціальної підтримки та соціальної адаптації психологів та соціальних педагогів, які здійснюють психологічну підтримку, допомагають під

час роботи у стресових ситуаціях, забезпечують надання допомоги і соціальної підтримки на базі індивідуального підходу.

З метою дослідження процесу надання соціальної підтримки та аналізу психологічного та соціального оцінювання індивідуальних потреб здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни, нами розроблена та впроваджена програма соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни (далі – Програма).

Таблиця 3.1

**Основні завдання програми соціальної підтримки здобувачів
бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту
країни**

№ з.п.	Показник	Завдання	Очікуваний результат
1	2	3	4
1.	Діагностика та оцінка потреб	Виявлення студентів, які потребують підтримки, та їхніх індивідуальних потреб.	Проведення анкетування, визначення студентів для впровадження експериментального дослідження
		Проведення психологічного та соціального оцінювання для визначення рівня стресу, травми та соціальної адаптації.	Отримання результатів про соціально-психологічний стан студентів
2.	Соціальна підтримка та адаптація	Надання допомоги у вирішенні побутових питань, харчування та медичне обслуговування.	Студенти створять комфортні умови проживання та зможуть забезпечувати свої базові потреби
		Сприяння соціальній адаптації	Покращиться спілкування з соціальним оточенням

Продовження Табл.3.1

3.	Надання психологічної допомоги	Забезпечення індивідуальних чи групових консультацій	Покращиться соціальний, емоційних та психологічний стан студентів
		Надання інформації про доступні ресурси	Студенти навчатимуться користуватися сучасними ресурсами для підтримки емоційного стану та розвитку
4.	Надання допомоги з освітніх та юридичних питань	Надання юридичних консультацій та допомоги у навчальному процесі	Студенти відвідуватимуть навчальні заняття, покращиться успішність
		Допомога в оформленні необхідних документів для отримання соціальних виплат та пільг, пов'язаних з втратою батьків	Студенти отримають документи та оформлять виплати і пільги згідно чинного законодавства
5.	Співпраця	Координація діяльності різних служб та організацій для забезпечення комплексної підтримки.	Студенти отримають за потреби допомогу інших спеціалістів
		Залучення до участі в програмі студентів та їхніх родин	Налагодиться кращий емоційних контакт з членами сім'ї
6.	Моніторинг та оцінка ефективності	Збір даних про результати програми та їхній вплив на студентів.	Обробка результатів впровадження Програми
		Проведення опитувань та інтерв'ю для оцінки задоволеності студентів послугами.	Студенти отримають послугу соціальної підтримки
		Аналіз ефективності програми	Отримання висновків впровадження Програми

Метою Програми є допомогти студентам подолати травматичний досвід втрати батьків, сприяти соціальній адаптації, допомогти подолати академічні

труднощі, пов'язані з психологічним станом та створити умови для повноцінного та розвитку.

Впровадження програми соціальної підтримки студентів, які втратили батьків під час захисту країни враховує різні види соціальної підтримки: емоційну, інформаційну, матеріальну та практичну. Програма враховує особливості психологічної травми, яку пережили студенти та забезпечує відповідну психологічну підтримку.

Програма вимагає використання моделі соціальної роботи, яка передбачає активну участь студентів у процесі надання підтримки та активної участі інших зацікавлених сторін.

Цільова група Програми: здобувачі бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни.

Програма ґрунтується на таких принципах: індивідуальний підхід до кожного студента, комплексність та системність підтримки, конфіденційність та безпека, співпраця з державними установами, громадськими організаціями та волонтерами.

Тривалість впровадження програми соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни становить 2 місяці.

Періодичність занять – 1-2 рази на тиждень тривалістю 1-2 години.

Загальна кількість занять – 15.

Кількість осіб, які взяли участь у експериментальному впровадженні Програми – 6 осіб (3 дівчини і 3 хлопців).

Програма соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни включає такі три етапи:

Підготовчий етап – виявлення студентів, які потребують підтримки, здійснення діагностики їх стану та визначення рівня стресу, травми та соціальної адаптації.

Етап реалізації – надання психологічної допомоги, допомоги в соціальній адаптації, освітньому процесі, за потреби залучення інших спеціалістів.

Завершальний етап – проведення діагностики стану студентів, збір, оцінка та аналіз результатів впровадженої Програми.

У таблиці 3.2 визначено детальні теми та опрацювання їх по заняттях.

Таблиця 3.2

**Впровадження програми соціальної підтримки здобувачів
бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту
країни**

№ заняття, тривалість	Тема заняття	Основні завдання	Методики
I. Підготовчий етап			
Заняття 1 2 год	Виявлення студентів, збір інформації, ознайомлення з Програмою	Знайомство Збір інформації про психологічний стан студентів	Використання проєктивних методик, шкала депресії Бека Тест життєстійкості С. Мадді
Заняття 2 2 год	Діагностика психоемоційного стану студентів	Проведення психологічного та соціального оцінювання для визначення рівня стресу, травми та соціальної адаптації.	Опитувальник DASS-21 Шкала оцінки впливу травматичної події (IES-R)
II. Етап реалізації			
Заняття 3 1 год	Подолання травми та втрати	Робота з горем	Пам'ятка «Поради щодо подолання стресу»
Заняття 4 2 год	Розвиток стійкості	Допомога студентам у виявленні та розвитку внутрішніх ресурсів	Вправи «Керування гнівом», «Айсберг», «Альпініст»
Заняття 5 1 год	Навчання технік подолання труднощів та адаптації до змін	Допомога студентам у опрацюванні технік заспокоєння, опрацювання інтернет ресурсів	Техніка 54321 Обговорення правил адаптації
Заняття 6 1 год	Відновлення соціальних зв'язків	Допомога студентам у відновленні стосунків з друзями та родиною. Створення можливостей для спілкування та налагодження нових знайомств	Вправи: «Список емоцій», «Комплімент», «Незакінчені речення» та ін.
Заняття 7 2 год	Події та почуття	Навчання ефективним стратегіям спілкування	Використання методики

Продовження таблиці 3.2

1	2	3	4
		та розв'язання конфліктів	діагностики схильності особи до конфліктної поведінки К. Томаса, вправи «Емоції та ситуації», «Я-впевнена людина» тощо
Заняття 8 1 год	Розвиток навичок спілкування	Розвиток навичок емпатії та підтримки	Вправи «Згода, незгода, оцінка», «Мій настрій», «Склянка» та ін.
Заняття 9 2 год	Подолання академічних труднощів	Надання академічних консультацій та допомоги у плануванні навчання. Розвиток навичок управління часом та організації навчального процесу	Надання рекомендацій та обговорення проблем
Заняття 10 1 год	Фінансова грамотність	Навчання студентів керувати фінансами	Обговорення сценаріїв фінансових зловживань
Заняття 11 2 год	Самопізнання та саморозвиток	Допомога студентам у виявленні своїх сильних сторін та цінностей.	Вправа «самопізнання» Вправа «Фантом», Вправа «Сильні сторони»
Заняття 12 1 год	Самопізнання та саморозвиток	Навчання технік саморегуляції та управління емоціями	Вправа Айсберг Джона Вправи: «Тільки тут і зараз», «Я можу контролювати»
Заняття 13 2 год	Формування позитивного світогляду	Допомога студентам у формуванні позитивного ставлення до життя та майбутнього.	Вправа «Внутрішній діалог» Вправа «Три мети»

Продовження таблиці 3.2

1	2	3	4
		Розвиток навичок вдячності та оптимізму	Вправа «Лист до себе»
III. Завершальний етап			
Заняття 14 2 год	Вторинна діагностика	Проведення психологічного та соціального оцінювання для визначення рівня стресу, травми та соціальної адаптації.	Опитувальник DASS-21 Шкала оцінки впливу травматичної події (IES-R), Тест життєстійкості С. Мадді
Заняття 15 1 год	Підведення та аналіз результатів Програми	Студенти зрозуміють наслідки участі у програмі	Обговорення та аналіз

Аналіз результатів впровадження програми соціальної підтримки є важливим етапом, який дозволяє оцінити її ефективність, виявити сильні та слабкі сторони, а також визначити напрямки для подальшої роботи.

Участь у Програмі допоможе здобувачам бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни подолати наслідки травматичного досвіду, адаптуватися до нових умов життя та успішно реалізувати свій потенціал.

3.2. Аналіз та інтерпретація результатів експериментальної роботи

У час війни, коли військовослужбовці віддають своє життя, захищаючи країну, суспільство опиняється перед моральним викликом. Необхідно продемонструвати, що їхня жертва не була марною, і що їхні діти не будуть покинуті напризволяще. Підтримка їхніх дітей – це один зі способів вшанувати їхню пам'ять і показати, що держава та суспільство несуть соціальну відповідальність, піклуються про своїх громадян.

Звичайно, що війна завдає непоправної шкоди, і неможливо повністю компенсувати втрату батьків. Однак, надання підтримки студентам, які втратили батьків під час захисту країни – це спосіб допомогти їм побудувати своє майбутнє. Така підтримка демонструє цінності суспільства, такі як співчуття, солідарність та підтримка тих, хто потребує допомоги.

Втрата батьків – це глибока травма, яка може мати довгострокові наслідки для психологічного стану і тягне за собою комплексний набір проблем, що впливають на різні аспекти життя молодого людини.

Процес переживання втрати може бути тривалим і складним, з періодами глибокого смутку, розпачу та відчуття порожнечі, що може призвести і до депресії, яка характеризується відчуттям безнадії, втратою інтересу до життя та суїцидальними думками. Молоді люди можуть відчувати постійну тривогу, страх та панічні атаки. Деякі з них можуть відчувати провину за те, що не змогли запобігти смерті батьків або за те, що продовжують жити. Багато хто відчуває гнів та обурення через несправедливість втрати батьків.

Вони можуть відчувати себе відірваними від однолітків, які не пережили подібних втрат, а це у свою чергу впливає на їхню здатність формувати та підтримувати здорові відносини, впливає на труднощі з довірою до інших.

Разом з тим, психологічні та емоційні проблеми впливають на академічну успішність, здатність зосередитися на навчанні та призвести до втрати мотивації до навчання та досягнення цілей життя загалом.

Враховуючи ці багатогранні наслідки, саме програма соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни, яка враховує всі аспекти життя студентів, і забезпечує необхідну психологічну допомогу та підтримку, допомагає впоратися з горем і стресом, забезпечує стабільність у навчанні та зберігає відчуття нормальності в житті.

У експериментальному впровадженні нашої програми соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули

під час захисту країни взяло участь шестеро осіб даної категорії (троє хлопців і троє дівчат).

У таблиці 3.3 наведено проблеми та стан даних осіб до впровадження експериментальної програми і після її проходження. Підбір здійснено на основі високої схожості соціально-психологічного та емоційного стану, фінансового рівня забезпечення та соціального оточення.

Таблиця 3.3

Аналіз результатів впровадження дослідно-експериментальної програми соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни

Показники стану осіб	До впровадження Програми	Після впровадження Програми
1	2	3
Психологічний стан	Нестабільний, часті прояви гніву	Вдалося стабілізувати та покращити психологічний стан, адаптуватись до нових умов
Рівень стресу	Відчуття глибокої скорботи, втрати близької людини, загострене почуття несправедливості	Знижено рівень стресу. Опановано техніки подолання стресу та керування своїми емоціями
Фізичне здоров'я	Зазвичай погане самопочуття	Покращилось загальне здоров'я, збільшилась фізична активність, розпочалось відвідування спортивного залу

Продовження таблиці 3.3

1	2	3
Мотивація до навчання	Втрата мотивації	Відновився інтерес до навчання, збережено можливість здобуття вищої освіти
Академічні успіхи	Низький рівень, інколи виникало бажання припинити навчання	Отримано підтримку від академічного наставника, покращилась відвідуваність занять та успішність
Соціальна адаптація	Часто виникали конфлікти	Зменшено відчуття ізоляції, студенти беруть участь у студентському житті, зменшились конфлікти з соціальним оточенням
Девіантна поведінка	Прояви девіантної поведінки, вживання алкогольних напоїв, дрібні правопорушення	Зменшення проявів девіантної поведінки, сформовано позитивне ставлення до життя, окреслено плани та мрії на майбутнє

Досліджено, що програма соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни має позитивний вплив на життя студентів, які пережили травматичну втрату, допомагаючи їм впоратися з емоційними проблемами та побудувати успішне майбутнє.

За результатами проходження Програми студенти отримали психологічну, соціальну та навчальну підтримку. Проявили задоволеність програмою та залишили свої пропозиції щодо зміни і покращення програми.

Програма допомогла студентам відновити відчуття безпеки у навчальному та соціальному середовищі, а також підвищити їхню віру у власну здатність контролювати своє життя. А підтримка та розуміння з боку соціального оточення сприяла підвищенню самоповаги та прийняттю себе у нових життєвих обставинах.

Встановлено, що участь у групових заходах, менторська підтримка та створення спільнот сприяли подоланню ізоляції та налагодженню нових соціальних контактів.

Здобувачі бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни, які пройшли програму, відчували більшу підтримку з боку родичів, викладачів та однолітків. А завдяки покращенню емоційного стану та соціальних зв'язків, студенти стали більш залученими до навчальних та позанавчальних заходів.

Звичайно, потрібно надалі вдосконалювати та розширювати програму, щоб забезпечити підтримку для всіх студентів, які цього потребують. А головне підтримка здобувачів вищої освіти є ключовими факторами для успішного навчання та соціальної адаптації цих студентів. Адже вони є нашим освітнім потенціалом, який принесе користь країні.

Визначено, що зміни в поведінці будь-якого члена сім'ї впливають на всю сім'ю, оскільки між ними існують динамічні відносини. Крім втрати рідних, сім'ї військовослужбовців і так переживають кризи, які викликані травматичними життєвими подіями. Це характеризується дисбалансом сімейної системи, а для його корекції необхідна адаптація сім'ї як системи до нової реальності. Більшість відчують дискомфорт, пов'язаний зі зміною сімейного складу, спілкування та значним емоційним навантаженням. Отже, при підтримці здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни, важливо надавати комплексну соціальну підтримку і членам сім'ї студента.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі даної бакалаврської роботи обґрунтовано потребу впровадження програми соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни. Чітко визначено мету та завдання. Здійснено детальний опис даної програми та поетапно

розписано кількість занять програми соціальної підтримки, за якими методиками проводитиметься її впровадження.

Здійснено аналіз та інтерпретацію результатів впровадження експериментальної програми соціальної підтримки, який свідчить, що проблема соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни вимагає комплексного, системного та індивідуального підходу. Необхідно враховувати фінансові, психологічні, соціальні та освітні потреби студентів. Тому програма підтримки повинна включати в себе широкий спектр послуг, таких як стипендії, психологічна допомога, соціальна адаптація та академічна підтримка.

Встановлено, що індивідуальний підхід програми підтримки забезпечує її гнучкість та адаптованість до індивідуальних потреб кожного студента. Необхідно проводити оцінки потреб студентів та розробляти індивідуальні плани підтримки.

Важливо забезпечити постійний моніторинг та оцінку ефективності програми підтримки, адже вона є довгостроковою і потребує постійної уваги та підтримку з боку вищого навчального закладу, держави та суспільства.

Отже, за результатами впровадження програми соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни ми дійшли наступних висновків щодо покращення напрямів соціальної підтримки, а саме:

- а) удосконалити законодавчу базу;
- б) спростити процедури отримання соціальної допомоги та забезпечити ефективну координацію між державними органами;
- в) збільшити обсяг фінансування, виділеного на соціальну підтримку;
- г) розробити комплексний підхід, який враховує всі аспекти потреб студентів даної категорії;
- д) забезпечити надання комплексної психологічної допомоги, тих хто потребує;

е) проводити інформаційні кампанії та освітні програми для підвищення обізнаності студентів про їхні права.

Враховуючи ці аспекти, можна створити ефективну та стійку програму соціальної підтримки, яка допоможе здобувачам бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни, успішно завершити навчання та побудувати своє майбутнє.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів дослідження дає підстави сформулювати наступні висновки.

1. Теоретичний аналіз проблеми свідчить, що соціальна підтримка комплексну систему заходів, спрямованих на надання допомоги окремим категоріям громадян, які зіткнулися зі складними життєвими обставинами, через забезпечення їх необхідною інформацією, фінансовою допомогою, освітніми кредитами, правовим захистом та пільгами, а також включає різноманітні види підтримки, такі як матеріальна, соціальні послуги, інформаційна, емоційна та практична допомога, з метою покращення їхнього соціального функціонування на рівні особистості, сім'ї чи громади. Соціальна підтримка здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни, фокусується на комплексному подоланні наслідків психологічної травми, стабілізації емоційного стану, сприянні соціальній адаптації та забезпеченні сприятливих умов для їх успішного навчання та здобуття вищої освіти, що ґрунтується на аналізі наукових досліджень та законодавчих актів, які визначають ключові аспекти, види, методи та принципи надання такої підтримки.

Виявлені соціально-психологічні проблеми, такі як стрес, тривожність, фінансові труднощі, складнощі з адаптацією та академічні й соціальні проблеми, з якими стикаються студенти-бакалаври, чий батьки загинули.

Визначено особливості соціальної підтримки студентів-бакалаврів, які втратили батьків під час захисту країни, визначаються необхідністю комплексного підходу, що поєднує психологічну, соціальну, матеріальну та навчальну допомогу з урахуванням індивідуальних потреб кожного студента. Враховуючи глибоку психологічну травму від втрати батьків у воєнний час, особлива увага приділяється психологічній підтримці, соціальній адаптації, створенню груп підтримки та організації соціальних заходів, спрямованих на подолання ізоляції та розвиток соціальних навичок. Забезпечення фінансової стабільності є ключовим для продовження навчання, а індивідуальний підхід до

навчання, гнучкий графік та академічне наставництво допомагають впоратися з академічними труднощами. Важливу роль відіграє юридична підтримка у вирішенні правових питань. Загалом, належна соціальна підтримка є критично важливою для психологічного благополуччя та добробуту цих студентів, допомагаючи знизити вплив стресу, підвищити самооцінку, самовизначення, почуття приналежності та соціальну активність.

2. На констатувальному етапі експерименту для визначення рівнів адаптованості студентів-бакалаврів, які втратили батьків під час захисту країни, було проведено діагностику за емоційно-мотиваційним, когнітивним та поведінковим критеріями. Отримані дані були розподілені на низький, середній та високий рівні з використанням стандартизованих опитувальників, включаючи шкалу Бека для оцінки депресії, методику соціально-психологічної адаптації Роджерса-Даймонда, тест Мадді для визначення життєстійкості, шкалу DASS-21 для вимірювання депресії, тривожності та стресу, методику КОС для діагностики комунікативних та організаторських схильностей, а також інші релевантні діагностичні інструменти.

Виявлено, що більшість здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни, демонструють низький та середній рівні адаптованості. Студенти середнього рівня адаптованості демонструють здатність справлятися з навчальними та соціальними вимогами та, водночас, потребують додаткової підтримки одногрупників, друзів, викладачів, психологів. Наявність студентів з низьким рівнем адаптованості підкреслює важливість своєчасного виявлення та надання їм комплексної соціальної підтримки.

Результати діагностики дали змогу здійснити первинну оцінку потреб досліджуваної групи і стати важливим підґрунтям для розуміння особливостей, виявлення проблемних зон та планування подальших кроків дослідження. З'ясовано, що до особливих потреб здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни належать: психологічна підтримка, що включає потребу в індивідуальних консультаціях, навчання

методам управління стресом та емоційної саморегуляції, відчуття безпеки та стабільності, навчальна підтримка, потреба в особливій чуйності та розумінні з боку соціального оточення.

Результати констатувального етапу стали основою для розробки та впровадження програми соціальної підтримки здобувачів вищої освіти, які втратили батьків під час захисту країни.

3. На формуальному етапі дослідження науково обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено ефективність програми соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни. Метою програми є допомогти студентам подолати травматичний досвід втрати батьків, сприяти соціальній адаптації, допомогти подолати академічні труднощі, пов'язані з психологічним станом та створити умови для повноцінного та розвитку. Програма ґрунтується на таких принципах: індивідуальний підхід до кожного студента, комплексність та системність підтримки, конфіденційність та безпека, співпраця з державними установами, громадськими організаціями та волонтерами. Поетапна реалізація програми здійснювалась із використанням вправи на релаксацію, зниження рівня стресу, управління емоціями, зміцнення соціальних зв'язків, покращення емоційного стану, підвищення мотивації до навчання: «Згода, незгода, оцінка», «Мій настрій», «Склянка», «Фантом», «Сильні сторони», «Тільки тут і зараз», «Я можу контролювати», «Внутрішній діалог», «Три мети» тощо.

Результати експерименту підтвердили ефективність розробленої комплексної програми, яка включала аспекти психологічної допомоги, соціальну підтримку та академічну підтримку. Робота соціального працівника за експериментальною програмою сприяла позитивним змінам у психоемоційному стані, спостерігалось зниження рівня тривожності та емоційної напруги, студенти стали більш відкритими до соціальних контактів, впевнені у собі, завзято брались за подолання академічних труднощів та підвищили свою успішність. Позитивна динаміка результатів контрольного експерименту підтвердила ефективність впровадженої програми.

4. Розроблено практичні рекомендації для реалізації програми соціальної підтримки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, батьки яких загинули під час захисту країни, що включають комплексний та індивідуальні підходи до організації взаємодії та співпраці із використанням вправ та занять, що сприяють зниженню рівня стресу й покращенню психоемоційного стану. Такий підхід забезпечує системність та охоплення всі важливі сфери життя студента, з врахуванням унікальності кожної особистості та надання найбільш індивідуальної підтримки. Соціальна підтримка студентів, які втратили батьків унаслідок бойових дій повинна інтегрувати як ресурси освітньої установи, можливості місцевої громади, державних програм допомоги та гуманітарних ініціатив. Така інтеграція дозволяє створити гнучку систему, що враховує індивідуальні потреби студентів, забезпечує їхню стабільність і сприяє повноцінному розвитку навіть у кризових умовах.

Подальший вектор наукового пошуку вбачаємо у дослідження особливостей соціальної підтримки молодшим школярам, батьки яких загинули під час захисту країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання соціальної роботи: навч. посіб. / О.М. Денисюк та ін.; ред. кол.: О.В. Епель, Т.Л. Лях, І.В. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с.
2. Актуальні проблеми соціальної сфери: збірник статей студентів і викладачів / за заг. ред. С.М. Коляденко. Житомир: Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2023. Вип. 13. 91 с.
3. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді: Навч. посіб. для студ.вищ. навч. закладів / Академія праці та соціальних відносин. Київ : Центр навч. літератури, 2005. 172 с.
4. Бех В. П., Лукашевич М. П., Туленков М. В. Соціальна робота і формування громадянського суспільства : монографія. Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова : Київ, 2008. 599 с.
5. Бойко А. М. Концептуальні основи особистісно-соціального виховання / Педагогічні науки: зб. наук. пр. – Вип. 3 (59). Полтава : 2013. 15с.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pena_2013_3_4 (дата звернення 02.04.2025р.).
6. Вітковська І. А. Основні напрямки роботи організацій «третього сектору» в умовах воєнного стану, SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи, (12), 2022. 62с.
7. Всеукраїнська програма ментального здоров'я, Ти як? : веб-сайт.
URL: <https://howareu.com/> (дата звернення 01.04.2025р.).
8. Гладиш М.О. Наукові підходи до проблеми адаптації студентів з особливими освітніми потребами в умовах закладу вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Класичний приватний університет : 2019. Т. 2, № 63. 59с.
9. Гладиш М.О. Соціально-педагогічна адаптація студентів з обмеженими можливостями в умовах вищого навчального закладу: дис. канд. пед наук, спеціальність 13.00.05 Соціальна педагогіка. Київ, 2013. 254 с.

10. Горілий А. Г. Історія соціальної роботи: Навчальний посібник. Тернопіль : «Астон», 2004. 174 с.
11. Горпинич О.В. Соціальна робота як фактор формування громадянського суспільства: Дис. канд. філос. наук: 09.00.03 : Запорізький держ. ун-т. Запоріжжя, 2005. 197 с.
12. Громада як осередок соціальної роботи з дітьми та сім'ями: Метод. матеріали для тренера / Авт.-упор.: О.В. Безпалько, Т.П. Авельцева, О.М. Петрик, Г.О. Притиск; за заг. ред. І.Д. Зверєвої. Київ, 2004. 69 с.
13. Дацюк В.А. Практика діяльності волонтерів в умовах воєнного стану, Наукові підсумки 2022, Київ: ACADEMCONF.COM, 2023. 28с.
14. Довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян України (липень–серпень 2024 р.) 2024, Центр Разумков. : URL: <https://razumkov.org.ua/> (дата звернення 01.04.2025р.).
16. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.
17. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи (соціальних працівників і соціальних педагогів) України (№ 1965 від 09.09. 2005 р.) / Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / за ред. І. Д.Зверєва, О. В.Безпалько, С. Я. Харченко. Київ : ДЦССМ, 2004. 253с.
18. Євдокимова І. А. Соціальна робота в Україні: тенденції розвитку й проблеми в довоєнний період та в умовах війни з Росією. *SOCIOPROSTIR: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. 2022. № 12. 13с. URL: <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2022-12-01> (дата звернення 03.04.2025р.).
19. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/catalog> (дата звернення 03.04.2025р.).
20. Заславська А.В., Громадянське суспільство в умовах воєнного стану. Матеріали пам'яті академіка В. В. Копейчикова. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2022. 99с.

21. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ : Педагогічна думка, 2016. 219 с.
22. Казміренко В. П. Практична психологія та соціальна робота. №6. 2004. 78с.
23. Киричук О.І. Галузі психологічної науки. Основи психології: Підручник / За заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. 5-те вид., стер. Київ : Либідь, 2002. 131с.
24. Кокурн О.М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: монографія. – Київ : Міленіум, 2004. 265 с.
25. Лазуренко О., Тертична Н. Напрями психологічної підтримки українських студентів під час війни. *Journal of modern psychology*. Т. 1 (28), 2023. 101с. URL: <http://ir.librarynmu.com/bitstream/123456789/13149/1/321096-6137-1-10-20230511.pdf> (дата звернення 03.04.2025р.).
26. Лазуренко О. О. Теоретичні основи дослідження категорії емоційної компетентності у сучасній психологічній науці. Психологія в Україні та за кордоном, 2016. № 4. с. 19–23.
27. Лукашевич М.П. Соціальна робота в Україні: теоретико-методичні засади : Київ : МАУП, 2001. 256с.
28. Макаренко О. М. Гострі психологічні реакції людини на стресогенні події. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота, 2005. Том 47. 49с.
29. Мілютіна К. Форми психокорекційного впливу. Профілактика та корекція порушень соціальної адаптації у дорослих. Київ : 2007. 94с.
30. Міхеєва О. Ю. Форми та методи соціальної підтримки сімей : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. 2015. Вип. 25. С. 101-110.
31. Михайлов Б. В. Розлади психіки і поведінки екстремально-психологічного походження. Психічне здоров'я. 2015. № 2(47). С. 9–18.

32. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, Професійна педагогіка, 1(18), 2019. 35с.

33. Оніщенко Н. В. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти : монографія. Харків : Право, 2014. 584 с.

34. Першина А.В. Технології психодіагностики адаптації студентів-іноземців до навчання у ВНЗ України: Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. 2012. Вип. 37. С. 293-296. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_012_2012_37_79 (дата звернення 28.03.2025р.).

35. Платформа Допомоги Врятованим (n.d.). URL: <https://www.help-platform.in.ua/> (дата звернення 03.04.2025р.).

36. Педагогічні науки: реалії та перспективи : зб. наук. Праць. М-во освіти і науки України, Укр. держ. ун-т імені Михайла Драгоманова. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 101. 86 с.

37. Про затвердження Державного стандарту соціальної адаптації від 18.05.2015, №514. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15> (дата звернення 28.03.2025р.).

38. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей та внесення зміни до Класифікатора соціальних послуг : від 11.04.2024, № 175-Н. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0828-24> (дата звернення 28.03.2025р.).

39. Про соціальні послуги: закон України від 17.01.2019 р., № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення 28.03.2025р.).

40. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: закон України, 20.1991 р., № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12> (дата звернення 28.03.2025р.).

41. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу. Навчально-методичний посібник. /Андрєєнкова В. Л., Войцях Т. В., Гриців І. П.,

Мельничук В. О., Сабліна Н. О., Флярковська О. В., Харківська Т. А. Київ, 2023. 149 с.

42. Романчук О. М. Психотравма та спричинені нею розлади: прояви, наслідки та сучасні підходи до терапії. *НейроNEWS: психоневрологія і нейропсихіатрія*. № 1(36). 2012. С. 19–24.

43. Сільвестрова О.Ю. Технології соціальної допомоги: навчальний посібник. Луцьк: ЛНТУ, 2023. 104 с.

44. Соловійова Т. Г. Особливості профорієнтаційної діяльності соціального педагога з молоддю з обмеженими можливостями. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*. 2014. № 2. 147с.

45. Соціальна робота / В.П. Андрущенко, В.П. Вех, М.П. Лукашевич, Мигович, І.М. Пінчук. Ін-т вищої освіти АПН України. Держ. центр соц. служб для молоді. Київ: УДЦССМ, 2001. Кн. 1: Актуальні проблеми теорії і практики соціальної роботи на межі тисячоліть. 344 с.

46. Соціальна робота в Україні / за заг. ред. І.Д. Зверєвої, Г.М. Лактіонової. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.

47. Соціальна робота: Навчальний енциклопедичний словник-довідник/ за науковою ред. д.с.н., проф. В.М.Пічі. Вид. 4-те, виправлене, перероблене та доповнене. Львів: «Новий Світ – 2000», 2020. 61с.

48. Соціальна робота з різними категоріями клієнтів: методичний посібник до практичних занять та самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота / уклад.: Т. П. Хлівнюк, К. О. Кулава. Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2023. 78 с.

49. Соціально-психологічна підтримка осіб з інвалідністю в умовах війни: кол. моногр. / Маслянікова І., Османова А., Давиденко Г. та ін.; за заг. ред. І. Маслянікової. Київ: Університет «Україна», 2023. 216 с.

50. Спіріна Т.П., Зарюгіна Ю.Є. Особливості адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 32. Ужгород, 2014. С. 182-184.

51. Стребкова Ю. В. Підготовка соціальних працівників у контексті цивільно-військової співпраці (гендерний аспект), *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство*, вип. 1 (20), 2018, 56с. URL: <https://www.academia.edu> (дата звернення 01.04.2025р.).

52. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

53. Технології соціальної роботи і соціальної допомоги в умовах трансформаційного періоду: навчально-методичний посібник / за заг. ред. А. О. Поляничко, А. В. Кирилюк. Суми : ФОП Цьома, 2020. 336 с.

54. Чайковський М. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору : дис. доктора пед. наук, спеціальність - 13.00.05 Соціальна педагогіка. Старобільськ, 2016. 570 с.

55. Шинкарук В.Д., Пеша І.В., Сопівник І.В., Галайдюк В.В., Кошук О.Б. Моніторинг і оцінка у соціальній роботі: навчальний посібник. Київ : «Компринт», 2022. 360 с.

56. Phan H. P., Ngu B. H., McQueen K. Future time perspective and the achievement of optimal best: reflections, conceptualizations, and future directions for development. *Frontiers in Psychology*. 2020. 11p.

57. Reis H. T., Franks A. Social support and well-being: A contemporary perspective. *Annual Review of Psychology*. Palo Alto : Annual Reviews, 2021. Vol. 72. 280p.

58. Taylor S. E. Social support: A review. *The Oxford handbook of social psychology* / ed. by M. S. Clark, J. A. Simpson. Oxford : Oxford University Press, 2021. 367p.

ОПИТУВАЛЬНИК ДЕПРЕСІЇ БЕКА

Ім'я, прізвище:	Дата:
-----------------	-------

Цей опитувальник складається з групи тверджень. Прочитайте, будь-ласка, кожну групу тверджень і виберіть те, яке найбільш точно характеризує ваше самопочуття, мислення і настрій на сьогодні. Обведіть колом номер вибраного твердження. Зверніть увагу, що спершу необхідно прочитати усі твердження в одній групі і лише тоді робити вибір.

№		
1	0. Мені не сумно. 1. Мені сумно, я чуюсь пригніченим. 2. Я увесь час чуюсь сумним, пригніченим і не можу відволіктись від цього стану. 3. Я відчуваю нестерпний сум та тугу.	
2	0. Я спокійно думаю про майбутнє. 1. Думки про майбутнє викликають в мені страх та тривогу. 2. Мені нема чого чекати від майбутнього і на що надіятися. 3. Я відчуваю, що в моєму майбутньому нема нічого доброго і я нічого не можу змінити.	
3	0. Я не відчуваю себе невдахою. 1. Я відчуваю, що в мене більше невдач, ніж у інших людей. 2. Моє життя – це суцільна низка невдач та помилок. 3. Я абсолютний невдаха в усьому (навчанні, праці, сімейному житті і т.д.)	
4	0. Я отримую задоволення від улюблених занять і речей. 1. Я не отримую такого задоволення, як раніше од улюблених занять та речей. 2. Я ні від чого не отримую задоволення. 3. Будь-яке заняття викликає в мені нудьгу та тугу.	
5	0. Я не відчуваю відчуття провини. 1. Я доволі часто відчуваю провину. 2. Я дуже часто чуюсь поганою людиною і мене мучить відчуття провини. 3. Мене мучить постійне відчуття провини.	
(6)	1. Я не вважаю, що заслуговую покарання. 2. Я допускаю, що заслуговую покарання. 3. Я вважаю, що маю бути покараний. 4. Я відчуваю, що доля карає мене.	
7	0. Я в основному задоволений тим, ким я є. 1. Я незадоволений собою. 2. Я гидкий собі. 3. Я ненавиджу себе.	
(8)	0. Я не думаю, що я гірший, ніж інші люди. 1. Я критикую себе за слабкості та помилки. 2. Я постійно докоряю собі за різні помилки. 3. Я докоряю собі за усе погане, що діється навколо.	
9	0. У мене не виникає думок про самогубство. 1. У мене бувають думки про самогубство, але я знаю, що не зроблю цього. 2. Я хочу вмерти і планую самогубство. 3. Якщо б була нагода, я б зробив самогубство.	

(10)	<ul style="list-style-type: none"> 0. Я не плачу більш часто, ніж звичайно. 1. Я плачу частіше, ніж звичайно. 2. Я увесь час плачу. 3. Раніше я часто плакав, але тепер не можу заплакати навіть тоді, коли мені цього хочеться. 	
(11)	<ul style="list-style-type: none"> 0. Я не дратуюсь частіше, ніж звичайно. 1. Я дратуюся легше, ніж звичайно. 2. Я постійно відчуваю роздратування та почуття внутрішнього незадоволення. 3. Те, що раніше дратувало мене, тепер мені стало байдуже. 	
12	<ul style="list-style-type: none"> 0. Я не втратив цікавості до людей. 1. Люди цікавлять мене менше, ніж раніше. 2. Я майже повністю втратив інтерес до людей. 3. Люди мені глибоко байдужі. 	
13	<ul style="list-style-type: none"> 0. Мені не є важче, ніж звичайно приймати рішення. 1. Тепер частіше, ніж раніше я зволікаю з прийняттям рішень. 2. Мені дуже важко прийняти будь-яке рішення. 3. Я не в стані приймати жодних рішень. 	
14	<ul style="list-style-type: none"> 0. Я не вважаю, що виглядаю гірше, ніж звичайно. 1. Мене турбує, що я виглядаю дещо гірше ніж звичайно і старшим, ніж на свій вік. 2. Я відчуваю, що з кожним днем виглядаю усе гірше. 3. Я переконаний, що виглядаю жакливо. 	
15	<ul style="list-style-type: none"> 0. Мені працюється так, як і раніше. 1. Тепер мені часто доводиться змушувати себе братися до праці. 2. Я з великою трудністю змушую себе взятися до праці. 3. Я не в стані працювати. 	
(16)	<ul style="list-style-type: none"> 0. Я сплю не менше і не гірше, ніж раніше. 1. Я сплю гірше, ніж раніше. 2. Я буджуся на 1-2 години раніше, ніж звичайно і мені важко знову заснути. 3. Я буджуся на декілька годин раніше, ніж звичайно і вже не можу заснути. 	
17	<ul style="list-style-type: none"> 0. Я не втомлююся більше, ніж звичайно. 1. Я втомлююся значно легше, ніж раніше. 2. Я втомлююся від будь-якого заняття. 3. Я чуюся настільки втомленим, що не в стані будь-чим займатися. 	
18	<ul style="list-style-type: none"> 0. У мене нормальний апетит. 1. У мене погіршився апетит. 2. У мене майже відсутній апетит. 3. У мене зовсім нема апетиту. 	
(19)	<ul style="list-style-type: none"> 1. Моя вага залишається незмінною. 2. За останній час я схуд більше ніж на 3 кг. 3. За останній час я схуд більше ніж на 5 кг. 4. За останній час я схуд більше ніж на 7 кг. 🚩 Я намагаюся схуднути, свідомо обмежуючи себе в їжі: так / ні 	
(20)	<ul style="list-style-type: none"> 0. Моє тілесне здоров'я є добре. 1. Мене турбують наявні у мене фізичні симптоми (наприклад, болі в животі, запори та ін.). 2. Я дуже занепокоєний наявними в мене фізичними симптомами. 3. Я настільки занепокоєний станом свого тілесного здоров'я, що практично не можу думати ні про що інше. 	

(21)	<ol style="list-style-type: none">0. Мій інтерес до статевого життя за останній час не зменшився.1. Статеве життя мене цікавить зараз менше, ніж звичайно.2. Мій інтерес до статевого життя значно зменшився.3. Я повністю втратив інтерес до статевого життя.	
------	---	--

Примітки:

ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ:

Додаток Б**Методика вивчення мотивації навчання**

Розроблено Т. Ільїною на основі низки інших відомих методик. У ній є три шкали: «Здобуток знань» (прагнення до набуття знань, цікавість); «Опанування професії» (прагнення опанувати професійні знання та сформуванню професійно важливі якості); «Отримання диплома» (прагнення отримати диплом при формальному засвоєнні знань, прагнення пошуку обхідних шляхів при складанні іспитів і заліків). Для маскуванню в опитувальнику є фонові твердження, які надалі не обробляються.

Методика

1. Найкраща атмосфера занять – атмосфера вільних висловлювань.
 - а) так
 - б) ні
2. Зазвичай я працюю з великою напругою.
 - а) так
 - б) ні
3. У мене рідко бувають головні болі після пережитих хвилювань та неприємностей.
 - а) так
 - б) ні
4. Я самостійно вивчаю низку предметів, на мою думку, необхідних для моєї майбутньої професії.
 - а) так
 - б) ні
5. Яку з властивих вам якостей ви найбільше цінуєте?
(нейтральне питання)
6. Я вважаю, що життя потрібно присвятити обраній професії.
 - а) так
 - б) ні
7. Я відчуваю задоволення від розгляду складних проблем.
 - а) так
 - б) ні
8. Я не бачу сенсу у більшості робіт, які ми робимо у виші.
 - а) так
 - б) ні
9. Велике задоволення мені дає розповідь знайомим про мою майбутню професію.
 - а) так
 - б) ні

10. Я дуже середній студент, ніколи не буду блискучим, а тому немає сенсу докладати зусиль, щоб стати кращим.
- а) так
 - б) ні
11. Я вважаю, що в наш час не обов'язково мати вищу освіту.
- а) так
 - б) ні
12. Я твердо впевнений у правильності вибору професії.
- а) так
 - б) ні
13. Від яких із властивих вам якостей ви б хотіли позбутися?
(нейтральне питання)
14. При зручній нагоді я використовую на іспитах підсобні матеріали (конспекти, шпаргалки).
- а) так
 - б) ні
15. Найпрекрасніший час життя – студентські роки.
- а) так
 - б) ні
16. У мене надзвичайно неспокійний і уривчастий сон.
- а) так
 - б) ні
17. Я вважаю, що для повного оволодіння професією всі навчальні дисципліни потрібно вивчати однаково глибоко.
- а) так
 - б) ні
18. За можливості я вступив би до іншого вузу.
- а) так
 - б) ні
19. Я зазвичай спочатку беруся за легші завдання, а важчі залишаю на потім.
- а) так
 - б) ні
20. Для мене було важко при виборі професії зупинитися на одній із них.
- а) так
 - б) ні
21. Я можу спокійно спати після будь-яких неприємностей.
- а) так
 - б) ні

22. Я твердо впевнений, що моя професія дає мені моральне задоволення та матеріальний достаток у житті.

- а) так
- б) ні

23. Мені здається, що мої друзі здатні вчитися краще, ніж я.

- а) так
- б) ні

24. Для мене дуже важливо мати диплом про вищу освіту.

- а) так
- б) ні

25. З деяких практичних міркувань для мене це найзручніший ВУЗ.

- а) так
- б) ні

26. У мене достатньо сили волі, щоб навчатися без нагадування адміністрації.

- а) так
- б) ні

27. Життя для мене майже завжди пов'язане з надзвичайною напругою.

- а) так
- б) ні

28. Іспити потрібно складати, витрачаючи мінімум зусиль.

- а) так
- б) ні

29. Є багато вузів, в яких я міг би вчитися з не меншою цікавістю.

- а) так
- б) ні

30. Яка з властивих вам якостей найбільше заважає вчитися?

(нейтральне питання)

31. Я людина, що легко захоплюється, але всі мої захоплення так чи інакше пов'язані з майбутньою професією.

- а) так
- б) ні

32. Занепокоєння про іспит або роботу, яка не виконана вчасно, часто заважає мені спати.

- а) так
- б) ні

33. Висока зарплата після закінчення вишу для мене не головне.

- а) так
- б) ні

34. Мені потрібно бути в хорошому настрої, щоб підтримати загальне рішення групи.

- а) так
- б) ні

35. Я змушений був вступити до вишу, щоб зайняти бажане становище в суспільстві, уникнути служби в армії.

- а) так
- б) ні

36. Я навчаю матеріал, щоб стати професіоналом, а не для іспиту.

- а) так
- б) ні

37. Мої батьки – професіонали своєї справи, і я хочу бути на них схожим.

- а) так
- б) ні

38. Для просування по службі мені необхідно мати вищу освіту.

- а) так
- б) ні

39. Яка з ваших якостей допомагає вам вчитися?

(нейтральне питання)

40. Мені дуже важко змусити себе вивчати як слід дисципліни, які прямо не належать до моєї майбутньої спеціальності.

- а) так
- б) ні

41. Мене дуже турбують можливі невдачі.

- а) так
- б) ні

42. Найкраще я займаюся, коли мене періодично стимулюють, підганяють.

- а) так
- б) ні

43. Мій вибір даного вишу остаточний.

- а) так
- б) ні

44. Мої друзі мають вищу освіту, і я не хочу відставати від них.

- а) так
- б) ні

45. Щоб переконати в чомусь групу, мені доводиться самому працювати дуже інтенсивно..

- a) так
 - b) ні
46. У мене зазвичай гарний настрій.
- a) так
 - b) ні
47. Мене приваблює зручність, чистота, легкість майбутньої професії.
- a) так
 - b) ні
48. До вступу я цікавився цією професією, багато читав про неї.
- a) так
 - b) ні
49. Професія, яку я отримую, найважливіша та перспективна.
- a) так
 - b) ні
50. Мої знання про цю професію були достатні для впевненого вибору.
- a) так
 - b) ні

Додаток В**«Що впливає на мотивацію навчатись під час воєнної агресії»**

1. Наявність стипендії
2. Контроль з боку викладачів
3. Можливість навчання у бомбосховищі
4. Можливість стати хорошим спеціалістом
5. Відповідальне відношення до навчання
6. Нічого не мотивувало
7. Інша відповідь _____

Додаток Г

Методика дослідження соціально - психологічної адаптації К.

Роджерса - Р. Даймонда

Прізвище та ім'я _____

Група _____

Пропоную прочитати висловлювання та порівняти їх зі своїм досвідом								
У бланку слід зазначити відповідь, базуючись на таких оцінках:								
0 - це мене зовсім не стосується; 1 - це мене не стосується; 2 - мабуть, це мене не стосується; 3 - не знаю, чи це мене стосується; 4 - це схоже на мене, але травню сумніви; 5 - це схоже на мене; 6 - це точно я.								
№	Текст методики	0	1	2	3	4	5	6
1.	Відчуваю незручність, коли вступаю з кимось у діалог							
2.	Не має бажання розкриватися перед іншими.							
3.	У всьому подобається ризик, боротьба, змагання.							
4.	Маю до себе високі вимоги.							
5.	Часто сварю себе за те, що зробив.							
6.	Часто відчуваю себе пригніченим.							
7.	Маю сумніви, що можу подібатися особам протилежної статі.							
8.	Свої обіцянки виконую завжди.							
9.	Геплі, добрі стосунки з оточуючими.							
10.	Людина стримана, замкнена, тримаюся осторонь.							
11.	У невдачах звинувачую себе.							
12.	Людина відповідальна, на яку можна покластися.							
13.	Відчуваю, що не в змозі змінити щось, всі зусилля марні.							
14.	На багато що, дивлюся очима однолітків.							
15.	Приймає в цілому ті правила й вимоги, яких варто дотримуватись.							
16.	Власних переконань і правил не вистачає.							
17.	Подобається мріяти, іноді – втягує, важко повертатися від мрії до реальності.							
18.	Завжди готовий до захисту і навіть нападу; переживаю образи болісно, розмірковуючи над способами помсти.							
19.	Умію керувати собою і власними вчинками, примушувати себе або дозволяти собі; самоконтроль для мене - не проблема.							
20.	Часто змінюється настрій, настає нудьга.							
21.	Все що стосується інших не хвилює. Зосереджений на собі, зайнятий собою.							
22.	Люди, як правило, мені подобаються.							

23.	Не соромлюся своїх почуттів, відкрито їх виражаю.								
24.	Серед великого скупчення людей відчуваю себе дещо самотньо.								
25.	Нині бажаю все покинути, кудись сховатися.								
26.	З оточуючими зазвичай вільно спілкуюся.								
27.	Важко боротися із самим собою.								
28.	Напружено сприймаю доброзичливе ставлення оточуючих, вважаю що не заслуговую на нього.								
29.	У душі - оптиміст, вірю у найкраще.								
30.	Людина вперта, таких називають важкими.								
31.	До людей критичний, засуджую їх, якщо вважаю що самі цього заслуговують.								
32.	Часто відчуваю себе не тим, хто веде, а тим, кого ведуть: мені не завжди вдається думати і діяти самостійно.								
33.	Більшість із тих, хто мене знає, добре до мене ставиться, любить мене.								
34.	Іноді бувають такі думки, про які не хочеться комусь розповідати.								
35.	Людина з привабливою зовнішністю.								
36.	Відчуваю себе безпомічним, маю потребу відчувати когось поруч.								
37.	Прийнявши рішення, виконую його.								
38.	Приймаючи самостійні рішення, не можу звільнитися від впливу інших людей.								
39.	Відчуваю почуття провини, навіть коли звинувачувати себе немає сенсу.								
40.	Відчуваю неприязнь до того, що його оточує.								
41.	Всім задоволений.								
42.	Почуваюся погано: не можу організувати себе.								
43.	Відчуваю млявість. Все що раніше хвилювало, стало байдужим.								
44.	Врівноважений, спокійний.								
45.	Роздратований, часто не можу стриматися.								
46.	Часто відчуваю себе ображеним.								
47.	Людина спонтанна, нетерпляча, гарячкувата. Бракує стриманості.								
48.	Буває, що поширюю плітки.								
49.	Не дуже довіряю своїм відчуттям, вони іноді підводять мене.								
50.	Досить важко бути самим собою.								
51.	На першому місці - думки, а не почуття, перед тим як щось зробити, добре поміркую.								
52.	Те, що відбувається, трактую по- своєму, здатен нафантазувати зайве.								
53.	Герплячий до інших і приймаю іншого таким, яким він є.								
54.	Намагаюся не думати про свої проблеми.								

55.	Вважаю себе цікавою людиною, привабливою як особистість, помітною.								
56.	Людина сором'язлива.								
57.	Обов'язково треба нагадувати, підштовхувати, щоб доводив справу до кінця.								
58.	У душі відчуваю перевагу над іншими.								
59.	Немає нічого, у чому б виявив індивідуальність, своє "Я".								
60.	Боюся думок інших про себе.								
61.	Чеснолюбивий, небайдужий до успіху, схвалення, у тому, що для мене важливо, намагаюся бути кращим.								
62.	Людина, у якої на даний момент багато такого, що викликає презирство.								
63.	Людина діяльна, енергійна, ініціативна.								
64.	Пасую перед труднощами й ситуаціями, які загрожують ускладненнями.								
65.	Просто недостатньо оцінюю себе.								
66.	Ватажок, вмію впливати на інших.								
67.	Ставлюся до себе в цілому добре.								
68.	Людина наполеглива, мені завжди важливо зробити все по- своєму.								
69.	Не подобається, коли з кимось порушуються відносини, особливо якщо починаються сварки.								
70.	Досить довго не можу прийняти рішення, потім маю сумніви щодо його правильності.								
71.	Розгублений, невпевнений у собі.								
72.	Задоволений собою.								
73.	Мені часто не щастить.								
74.	Людина приємна, приваблюю інших.								
75.	Можливо, не дуже вродливий, але можу подібатись як людина, особистість.								
76.	З презирством ставлюся до осіб протилежної статі й не маю контактів з ними.								
77.	Коли треба щось зробити, мене охоплює страх, сумніви.								
78.	Легко, спокійно на душі, немає нічого, що сильно хвилювало б.								
79.	Умію наполегливо працювати.								
80.	Відчуваю, що расту, дорослішаю, змінююся сам і змінюється ставлення до навколишнього світу.								
81.	Іноді говорю про те, про що насправді не маю уявлення.								
82.	Завжди кажу тільки правду.								
83.	Схвильований, напружений.								
84.	Щоб я щось зробив, треба вперто наполягати на цьому.								
85.	Відчуваю невпевненість у собі.								

86.	Обставини часто змушують захищати себе, виправдовуватись і обґрунтовувати свої вчинки.								
87.	Людина поступлива, м'яка у ставленні до інших.								
88.	Людина, якій подобається міркувати.								
89.	Іноді подобається хизуватися.								
90.	Приймаю рішення і відразу змінюю їх, звинувачую себе у відсутності волі, а вдіяти з собою нічого не можу.								
91.	Намагаюся покладатися на свої сили, не розраховую на чийсь допомогу.								
92.	Ніколи не запізнююся.								
93.	Відчуваю внутрішню несвободу.								
94.	Відрізняюся від інших.								
95.	Не дуже надійний, на мене не можна покластися.								
96.	Добре себе розумію, все в собі приймаю.								
97.	Товариська, відкрита людина, легко спілкуюся з людьми.								
98.	Сили і здібності відповідають тим завданням, які треба вирішувати, все можу виконати.								
99.	Себе не ціную, ніхто мене не сприймає серйозно, в кращому випадку всі до мене ставляться поблажливо, просто терплять.								
100.	Хвилююся, що забагато переймаюся особами протилежної статі.								
101.	Всі свої звички вважаю позитивними.								